

Міністерство юстиції України
Пенітенціарна академія України
Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
ГОТОВНІСТЬ КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ

Виконав:

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія
Вольтер Вікторія Миколаївна

_____ (підпис)

Науковий керівник:

доцент кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент,
Борець Юлія Василівна

_____ (підпис)

Нормоконтролер:

доцент кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент,
Борець Юлія Василівна

_____ (підпис)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Робота допущена до захисту в ЕК
«_____» _____ 20__ року, протокол № _____
засідання кафедри _____
повна назва кафедри

ЗМІСТ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВСТУПУ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ.....	9
1.1.Поняття, фактори та чинники готовності курсантської молоді до вступу у шлюбні відносини.....	9
1.2.Вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки молоді до шлюбно - сімейних відносин.....	15
1.3.Фактори впливу на готовність особистості до створення сім'ї.....	23
1.4.Батьківська сім'я як чинник формування позитивного ставлення до сімейного життя.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВСТУПУ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ.....	36
2.1.Організаційні та змістовні аспекти дослідження особливостей психологічної готовності курсантської молоді до шлюбу.....	36
2.2.Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	38
2.3.Психолого-педагогічні аспекти розвитку та подальшого формування готовності до шлюбу курсантської молоді.....	59
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	81

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ЦО – ціннісні орієнтації

ШСВ – шлюбно-сімейні відносини

ВСТУП

Актуальність дослідження. Відомо, що сім'я є інтегральним індикатором у суспільному розвитку. Вона є сильним чинником формування демографічного потенціалу і відбиває моральний стан суспільства. Рівень освіти наступних поколінь залежить саме від сімейних традицій та надбань, які є необхідною умовою розвитку та процвітання держави. Без повноцінного функціонування сім'ї неможливе вирішення економічних та соціальних проблем, формування здорових моральних цінностей, адекватної соціалізації дітей та підлітків. Фізично і морально здорова сім'я, здатна реалізувати свій соціальний потенціал і репродуктивну функцію, забезпечити не тільки власне виживання, а й розвиток, що є метою розвиненого суспільства.

Сьогодні однією із вкрай важливих проблем є підготовка сучасної молоді до сімейного життя. Кризовий стан українського суспільства, невпевненість у майбутньому, соціальна та політична нестабільність – призводять до загострення питання готовності молоді до вступу у шлюбно-сімейні відносини. Існують суперечки соціальних та психологічних установок щодо функцій сім'ї та ролі в ній жінки та чоловіки. Пік розлучень, за статистикою, припадає на перші роки подружнього життя – від 3 місяців до півтора років. Адже саме в цей період між чоловіком і дружиною виникають непорозуміння, недовіра, фінансові труднощі. В Україні сьогодні залишається високим рівень розлучень серед молодих подружніх пар: від 52% до 62%.

Незважаючи на великий інтерес, насамперед психологів і педагогів до проблеми сімейно-шлюбної взаємодії, низка питань, пов'язаних з підготовкою молоді до створення сім'ї, залишається недостатньо вивченою. Це стосується такої специфічної категорії, насамперед, як курсанти, а саме розвитку їхньої психологічної готовності до створення сім'ї.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що в Україні за останні два роки в середньому на кожні три шлюби припадає одне розлучення, і цей факт говорить про те, що існує низка факторів та причин, які сприяють цьому. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що молоді люди часто відчують труднощі саме через

психологічну невідповідність: невміння вирішувати міжособистісні проблеми, низький рівень духовності та психологічних знань, несформованість якостей сім'янина, невміння проявляти співпереживання, турботу тощо. Такі фактори викликають розчарування, невдоволення, невпевненість у собі, зниження мотивації до шлюбу та створення сім'ї, небажання налагоджувати сімейні стосунки з партнером.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Проблема підготовки молоді до шлюбу не є новою, різні її аспекти висвітлюються у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Проте, лише незначна кількість дослідників розглядає проблему впливу типу сім'ї, в якій виховувалась людина, а також психологічної атмосфери батьківської сім'ї на готовність молоді до шлюбу. Багато українських дослідників, наприклад Язвінська А., Хлопоніна Н., Пучкова Л., Кочарян А., Сидоренко О. та ін. звернули увагу на дослідження шлюбно-сімейних стосунків.

Конкретні дослідження науковців з проблем сімейного виховання та виховання (Дубровіна І., Кляпець О., Коломінський Ю., Кочкарова Б., Ларіна Т., Левицька Т., Ковальов С., Обозов Ф., Чебикін О., Ейдемільер Е., Юферєва Т., Андрєєва Т., Гребенніков І., Дубровіна І., Кляпець О., Ковальов С., Сатир В., Богданова Л., Денисенко О., Гребеннікова І., Еріксон Є. та ін.

Науковий доробок вчених з проблем сімейного навчання та виховання представлений у працях таких науковців, як: С. Ковальов, Т. Ларіна, Т. Левицька, А. Чебикін, Є. Ейдемільер, Т. Юферєва, А. Денисенко та інші.

Вчені Б. Шапіро, О. Волкова, В. Штільбанс, Л. Гозман, та ін. виділяють основні аспекти ціннісних орієнтацій та рольових установок подружжя. Сімейна пара має ряд рольових установок, вони повинні вирішувати у шлюбі широке коло завдань, забезпечувати ефективне функціонування власної сім'ї.

Загалом, як засвідчує теоретичний аналіз наведених вище праць, дослідженням у цьому напрямі властива певна суб'єктивність та спрямованість на другорядні питання. Сьогодні актуальними є питання вивчення впливу емоційного фону батьківської родини на рівень готовності молоді до шлюбу.

Водночас питання готовності курсантської молоді до вступу в шлюбно-сімейні стосунки в дослідженнях науковців не розглядалося, що й зумовило вибір теми даної наукової роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами (кафедральними темами)

Дослідження здійснювалось у межах відкритої теми науково-дослідної роботи кафедри психології Пенітенціарної академії України: «Особливості психологічного здоров'я особистості в умовах невизначеності». За результатами дослідження опубліковано тезу на тему: «Мотивація молоді до вступу у шлюбно-сімейні відносини».

Мета дослідження - теоретичне та емпіричне дослідження готовності курсантської молоді до шлюбу.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

1. На основі теоретичного аналізу з'ясувати стан вивченості досліджуваної проблеми в сучасних наукових джерелах в сфері психології.

2. Опрацювавши літературні джерела, охарактеризувати основні поняття, фактори та чинники психологічної готовності молоді до шлюбу та сімейного життя.

3. Проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки молоді до шлюбу та сімейного життя.

4. Емпірично дослідити психологічні особливості готовності до вступу в шлюбні відносини курсантською молоддю.

5. Виявити зв'язок між емоційною атмосферою в сім'ї та рівнем готовності молоді до шлюбу.

6. Визначити психолого-педагогічні аспекти розвитку та подальшого формування готовності до шлюбу курсантської молоді.

Об'єкт дослідження: готовність курсантської молоді до шлюбу.

Предмет дослідження: особливості психологічної готовності курсантської молоді до вступу у шлюбно-сімейні відносини.

Для розв'язання поставлених завдань використано наступні **методи**

дослідження: для вирішення теоретичних завдань – науковий аналіз, абстрагування, синтез, систематизація - для узагальнення психологічних аспектів проблеми та визначення теоретико-методологічних основ дослідження; для емпіричного дослідження – власна анкета (Додаток А); методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца; методика «Сімейно-обумовленого стану» Е. Ейдемілера – В. Юстицькіса для вивчення психологічної атмосфери в сім'ї та емоційного стану членів сім'ї.; Тест-карта І.Ф. Юнди для оцінки готовності до сімейного життя з метою визначення готовності молоді до вступу в шлюб.

Інформаційною базою дослідження виступають наукові видання як вітчизняних так і зарубіжних вчених, а також наукові публікації в періодичних виданнях, практичні рекомендації та поради науковців в сфері психології.

Емпірична база дослідження: Пенітенціарна академія України.

Теоретичне значення полягає в розширенні та поглибленні уявлень про психологічні особливості та шляхи підготовки молоді до шлюбу та сімейного життя.

Наукова новизна полягає в теоретичному аналізі проблеми психологічної готовності молоді до шлюбу та сімейного життя, емпіричному вивченні особливостей психологічної готовності курсантської молоді до подружнього життя, а також підборі ефективних засобів підготовки молодих людей до шлюбно-сімейних відносин.

Практичне значення роботи полягає у визначенні психолого-педагогічних аспектів розвитку та подальшого формування готовності до шлюбу курсантської молоді.

Апробація матеріалів кваліфікаційної роботи магістра

Проведені дослідження та отримані результати були висвітлені на міжнародній науково-практичній конференції. Вольтер В.М. Мотивація молоді до вступу у шлюбно-сімейні відносини. Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 22 листопада 2024 р.) : у двох томах. Том 1 /

голов. ред. В. Ф. Пузирний ; Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2024. С. 237-240.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи магістра обумовлена її метою та завданнями й складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок (без додатка).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВСТУПУ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ

1.1. Поняття, фактори та чинники готовності курсантської молоді до вступу у шлюбні відносини.

В залежності від індивідуальних ціннісних орієнтацій, заданих цілей і можливостей їх досягнення в конкретних умовах, кожна особистість проходить процес адаптації до подружнього життя. Ефективність і швидкість буде залежати від особливостей впливу кожного з партнерів на нове соціальне середовище, потреб і мотивів поведінки та розподілу подружніх ролей і участі в спільному житті.

Вивченню шлюбно-сімейних відносин приділяють увагу багато українських дослідників, наприклад О. Язвінська, Н. Хлопоніна, Л. Пучкова, О. Волошок, О. Сидоренко, М. Рідко, О. Кочарян та ін.

Основи шлюбу та сім'ї відіграють важливу роль в організації сімейного життя. Шлюбно-сімейні орієнтири формуються з раннього дитинства, у процесі соціалізації. Батьківська сім'я безпосередньо впливає на цей процес, а також опосередковує наступні впливи зовнішнього соціального середовища адже першим інститутом соціалізації для індивіда є її близьке оточення.

Для сучасної молоді характерне визнання цінності сім'ї та прагнення до матеріального благополуччя, але ці життєві бажання поєднуються з наявністю міцного здоров'я та цікавої роботи. Настанови шлюбно-сімейної молоді спрямовані на поєднання любові та поваги, досягнення душевного комфорту, народження і виховання дітей. Властива тенденція, що характеризується обмеженим спілкуванням поза його межами та дуже високим ступенем інтимності між його членами всередині, називається «закритим типом».

Індивідуалізація відносин, розхитування стереотипів, особистісна орієнтація ставлять молодих людей перед необхідністю усвідомлювати власні бажання, настанови та схильності. Молодь відчуває потребу реалізувати себе у

різних сферах життя, більшість намагаються розподіляти обов'язки залежно не від статі, а від особистих прагнень. У зв'язку з тим, що стереотипний розподіл ролей більш негативно впливає на жінок, чоловіки більш схильні відстоювати традиційний розподіл ролей у сім'ї. Форми взаємин у сім'ї визначають, які проблеми можуть виникнути в подружньому житті.

Окрім забезпечення життєдіяльності сімейного організму, здорові подружні стосунки визначають розвиток кожного з партнерів, благополуччя сім'ї, успішний розвиток усіх її членів окремо та разом [20, с. 9-11].

Поняття сімейної ролі в психології базується на уявленні вітчизняних авторів про соціальну роль як функції соціальної системи, моделі поведінки, об'єктивно заданому соціальному положенні індивіда в системі предметних або міжособистісних відносин.

Роль – це «сукупність культурно чи соціально детермінованих очікувань щодо поведінки індивіда у ситуаціях певного типу» [16, с. 76-78]. Під гендерною роллю розуміють «систему екологічних стандартів, норм, очікувань, наказів, яким людина має відповідати, щоб бути визнаним хлопчиком (чоловіком) чи дівчинкою (жінкою)» [15, с. 56-58].

Таким чином, ролі розподілені суспільством, стосуються всіх індивідів певної категорії і є добре засвоєними реакціями. Вітчизняні вчені В. Каган та І. Кон вважають, що найпростіша модель статевої ролі побудована за принципом «або-або». Так, у ній роль чоловіка пов'язана з грубістю, застосуванням сили, енергійністю, агресивністю і т. д., а роль жінки асоціюється зі слабкістю, пасивністю, миролюбністю, емоційністю і т. д. Відмінною рисою цієї моделі, зазначає І. Кон, є його ієрархія: альтернативні функції доповнюють одна одну «по вертикалі», так що жінці відводиться підлегла роль.

У вітчизняній психології представлені різні класифікації типів розподілу ролей. К.О. Гуденко визначає такі типи розподілу ролей в сім'ї [18, с. 23-25]:

1. Авторитарний - очолюється одним із подружжя, який вирішує основні питання в сім'ї.

2. Автономність – чоловік та дружина поділяють свої ролі та намагаються не втручатися у сферу впливу один одного.

3. Демократичний – управління сім'єю покладається на обох представників подружнього життя однаковою мірою [18].

Подружжя вважає, за словами Т.В. Андреевої, що основними сімейними функціями чоловіка є ремонт квартири та побутової техніки, матеріальне забезпечення сім'ї [3, с. 57-59]. Жінки повинні бути зайняті в основному в домашньому господарстві і вважати своїми головними завданнями - миття посуду, прибирання та купівлю продуктів. Такий розподіл обов'язків характерний як для чоловіків, так і для жінок, незалежно від того, шлюб офіційний чи цивільний.

Соціальна функція особистості – це роль, що відповідає прийнятим нормам, спосіб поведінки людей залежно від їхнього становища чи статусу у суспільстві, у системі міжособистісних відносин. Дослідники поняття «функція сім'ї» пов'язують із поняттями «сімейна роль» та «структура сім'ї». Сімейні функції визначаються як основний зміст сукупності соціальних ролей у сім'ї (Васильєва Є., Харчев А., Маяковський М. та ін.).

У той же час деякі науковці виділяють сімейні ролі на основі виділення функцій сім'ї як малої групи і акцентують увагу на відносинах між членами сім'ї щодо розподілу ролей, а також функціонально-рольової структури сім'ї. Якщо функції у подружжя визначають зміст сімейних ролей, то рольова структура характеризується обов'язками, які виконує кожен член сім'ї і на яких принципах будуються відносини. Показником становлення як соціальної спільності є адаптація подружжя один до одного, створення спільного способу життя тощо.

В звичайній сім'ї ролі подружжя закріплені відповідно до їхньої статі, як уже зазначалося: жінка виконує роль матері та домогосподарки, чоловік відповідає за фінансове забезпечення та сексуальні відносини. У ній егалітарні ролі розподіляються порівну.

Т.Ф. Алексеєнко виділяє такі основні ролі в сім'ї: відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї; господар-господиня; відповідальність по догляду

за дитиною; сексуальний партнер; організатор розваг; організатор сімейної субкультури (сімейних традицій); відповідає за підтримку сімейних зв'язків; «психотерапевт» в колі сім'ї [2, с. 46-50].

Як зазначає Радчук Г.К. проблема вибору та прийняття того чи іншого зразка для наслідування невіддільна від формування стосунків між членами сім'ї. Отже, уточнення сімейних функцій і подружніх ролей призводить до розуміння того, що сімейні відносини є трансформованими, не можуть розвиватися відразу і є індикатором змін у розвитку сім'ї [62, с. 23-25].

Вчений А.О. Денисенко досліджувала відношення школярів старших класів до ролі батька та виховання дитини [19, с. 6-9]. Встановлено, що розподіл домашніх обов'язків є традиційним – він призводить до того, що підлітки виявляють гендерні стереотипи та набувають різних навичок, що ґрунтуються на їхній гендерній ідентичності. Вони вважають, що чоловіки і жінки повинні виконувати різні ролі і мати різні психологічні якості.

У результаті цього діти, як правило, набувають різних навичок залежно від своєї статі, і в результаті чоловіки можуть бути погано підготовлені до різних ролей, які їм, ймовірно, доведеться грати в майбутньому

Т. В. Буленко вважає, що сім'я ефективно функціонуватиме, коли її рольова структура відповідає наступним вимогам [9, с. 109-111]:

1. виконання ролі має усередині забезпечувати задоволення потреб всіх членів родини;

2. несуперечність набору ролей, що утворюють цілісну систему, як по відношенню до ролей, що виконується однією людиною, так і по відношенню до сім'ї в цілому;

- прийняті ролі не повинні призводити до так званого «рольового перевантаження» і повинні відповідати можливостям особистості [16].

За даними О. І. Бондарчук, більше половини жінок вважають що вони мають бути відповідальними за виконання ролі вихователя для дитини, домогосподарки, «психотерапевта»; 66 % чоловіків і 56 % жінок оцінили роль чоловіка в сім'ї як постачальника матеріальних ресурсів; більшість чоловіків і

жінок вважають, що сімейна пара має забезпечувати матеріальні ресурси. Були й ті, хто вважає, що цю місію повинна взяти на себе дружина (9 % чоловіків і 14 % жінок); 39 % чоловіків і жінок вважають, що кожна роль в родині повинна бути розподілена порівну між її членами [6, с. 132-134].

В структурі подружнього життя виділяють офіційні та міжособистісні ролі. В свою чергу офіційні задаються соціокультурним середовищем та регулюються правом, мораллю та традиціями; вони стандартизовані, визначають постійні права та обов'язки членів сім'ї, передбачають перелік форм поведінки та способів їх реалізації. Міжособистісні ролі визначаються специфікою міжособистісних взаємин у сім'ї, кристалізуючи унікальний досвід сімейного міжособистісного спілкування.

Ролі приймаються відповідно до соціокультурних норм і стандартів, які визначають критерії оцінки успішності їх виконання. Рольова поведінка характеризується ступенем ідентифікації виконавця, тобто ступенем прийняття відповідальності, компетентністю, тобто сформованістю мотиваційного та операційно-технічного компонентів такої поведінки; конфлікт ролі, тобто неузгодженість у свідомості людини моделей поведінки, необхідних для її реалізації.

Т. В. Медіна вказує на те, що батьківська сім'я істотно впливає на процес прийняття та виконання ролей подружжям, що може виражатися як у відтворенні в новій сім'ї характеру розподілу, так і у виконанні набутих ролей у тому вигляді, в якому вони виконувались у батьківській родині, або у відмові від сімейного устрою [51, с. 89-92].

На характер прийняття міжособистісних ролей у сім'ї впливають стосунки між братами та сестрами. Модель відносин, позиція в цих взаємостосунках легко переноситься на чоловіка і дітей, визначає ставлення до питань влади і співпраці в родині, визначає претензії на лідерство.

В. Г. Захарченко – відомий вітчизняний фахівець у галузі сімейних відносин пропонує наступну класифікацію основних ролей у сім'ї: господар – господиня; відповідає за фінансове забезпечення сім'ї; відповідальність за догляд

за малюком; сексуальний партнер; педагог; організатор розваг; відповідає за підтримку сімейних зв'язків; організатор сімейної субкультури; «психотерапевт». Зупинимося на характеристиці перерахованих вище ролей у сім'ї [25, с. 13-16].

«Годувальник» сім'ї, тобто особа, відповідальна за матеріальне забезпечення, фактично визначає вирішення питання влади і верховенства в родині. Ця роль, в більшій мірі, належить чоловікові. Як правило, в сучасній сім'ї обоє подружжя працюють. Господиня будинку виконує функцію організації та підтримки побуту. Ця роль у традиційній сім'ї відводиться дружині. Проте в сучасних родинх все частіше спостерігається тенденція до спільного виконання цієї функції.

У егалітарних сім'ях ці рольові функції розподіляються приблизно порівну з урахуванням культурних стереотипів та уявлень про роль чоловіка та жінки у «підтримці сімейного вогнища». Місце особи, відповідальної за виховання дитини, відокремлена від виховної функції родини. Традиційні норми диктують виконання цієї ролі матері. Реалізація ролі вихователя зазвичай здійснюється обома батьками і передбачає управління процесом соціалізації, морального розвитку та формування компетентності дитини.

Роль партнера включає прояв активності та ініціативи в статевій поведінці подружжя. Традиційно роль лідера в таких стосунках відводиться чоловікові, але останнім часом ситуація виглядає далеко не так однозначно через зростання активності жінок. Роль «психотерапевта» є ключовою в сучасній родині та забезпечує задоволення потреб членів сім'ї в емоційному розумінні, підтримці, безпеці та відчутті особистої власної гідності кожного з подружжя.

Як зазначає Клименко А.Ю. - організаційна роль сімейного дозвілля спрямована на планування та проведення вихідних та відпусток, реалізується через рекреаційну функцію родини [30, с. 32-34]. Виконання цієї ролі визначається особистими якостями, організаторськими здібностями, активністю та компетентністю подружжя. Роль організатора сімейної субкультури відповідає функції духовного спілкування та забезпечення умов для культурного

зростання членів сім'ї. Таку функцію, зазвичай, бере на себе найбільш компетентний і зацікавлений представник родини.

Якщо дивитися на те, хто в сім'ї лідер, то за характером розподілу родинних обов'язків виділяють такі типи сімей: патріархальні - характеризуються домінуванням батька; матріархальні – такі характеризуються домінуванням матері; егалітарні - влада розподіляється між батьком і матір'ю в залежності від ситуації. За типами соціально-аксіологічної спрямованості розрізняють: соціально прогресивні родини, з добром міжособистісними відносинами, що підтримують цінності суспільства, за наявності єдності поглядів; антисоціальні – у сім'ях виникають протиріччя ціннісних ідеалів з ідеалами суспільства; суперечливий – відсутність єдності поглядів, де йде боротьба одних тенденцій проти інших [41, с. 13-15].

Православна родина побудована на християнських засадах. Шлюб - це, перш за все, мученицька смерть кожного члена союзу. Обов'язки подружжя збільшуються з появою дітей. Проте таїнство вінчання обіцяє торжество добра. Чоловікові і дружині призначені різні ролі в сім'ї; це дві половинки одного цілого зі своїми достоїнствами. Головою сім'ї є чоловік, батько, він усвідомлює свою відповідальність за родину перед Богом. Друга роль відводиться дружині. Цінність жінки в її доброті, сердечності, чуйності, гнучкості розуму, скромності.

1.2. Вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки молоді до шлюбно - сімейних відносин.

Підготовка до сімейного життя – це комплексний та складний цілісний процес, показником ефективності якого є готовність молодих людей правильно організувати свої стосунки у подружньому житті.

Зарубіжні дослідники такі, як Г. Олпорт, Р. Лап'єр, Ф. Уестай, В. Франкл займались вивченням ціннісних орієнтацій та їх детермінантів в сфері психології [52, с. 234-235]. Першочергово вчені Л. Божович, В.М. Мясіщев, Е.Ф.Рибалко - психологи у своїх працях використовували категорій «ціннісні орієнтації» для позначення емоційної складової психіки особистості.

У ситуації взаємодії соціології та соціума соціологічна наука неспроможна розвиватися лише на професійному рівні. Вона торкається всіх сфер та соціальних груп населення. Отже, постає потреба у визначенні змісту та інтерпретації конкретного соціологічного способу розуміння соціальної реальності, яка властива суспільству [23, с. 12-14].

В соціологічній науці категорії «цінність» і «ціннісна орієнтація» різною мірою досліджувалися представниками багатьох напрямків. У класичній соціології роль цінностей у житті суспільства розглядається в теорії соціальної солідарності Е. Дюркгейма і М. Вебера. Згодом концепції цінності були розроблені в рамках феноменологічної соціології (В. Томас, Ф. Знаніцкі), біхевіоризму (Ч. Морріс), теорії соціальної дії (К. Клюкхон), структурного функціоналізму (Т. Парсонс) [52, с. 67-68].

Позитивне чи негативне значення предметів навколишнього світу є цінністю. І. П. Лисенкова, сучасний філософ прописує так: «Цінності — це те, що необхідно суспільству для задоволення своїх першочергових потреб та інтересів, а також ідеї та їх мотивація як норми, цілі та ідеали» [48, с. 258-261].

Сукупність культивованих у суспільстві уявлень про родину становлять сімейні цінності, які впливають на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності та взаємодії. Часто нуклеарній сім'ї прихильники «традиційних родинних цінностей» надають статус єдиної морально допустимого осередку суспільства. Важливо зазначити, що цей термін є досить розпливчастим і може тлумачитися дещо по-різному в кожній культурі.

У роботах В. Ядова, Т. Заславська, Н. Лапіна, В. Бойкова та інші. Так, А. Антонов, В. Борисов, В. Медков, А. Синельников досліджували специфіку ціннісних орієнтацій суспільства у контексті змін українського населення, дослідили родинні зміни як вираження деформації сімейного способу життя; зміна ролі сім'ї у суспільстві докладно аналізується у працях таких науковців, як: А. Харчовий, В. Архангельський, Т. Боргова, Л. Кукса, А. Любимов; зміна інституту родини з позицій «модернізаційної» парадигми представлена у працях: М. Мацковській, С. Голод [8, с. 109-11], А. Клеціна, Т. Гурко, О. Вишневський.

Беручи за основу характерні потреби особистості та порівнюючи їх із життям родини, Нестеренко А. виокремлює такі життєві цінності:

- затвердження спадкоємності поколінь;
- задоволення потреби в батьківстві;
- збереження та примноження сімейних традицій;
- вимога любові та визнання;
- задоволення потреби у спілкуванні, розширення його кола.

Будучи складним явищем, сімейні цінності вивчаються різними суспільними науками такими, як: філософією, психологією, соціологією тощо. В наукових джерелах можна побачити найрізноманітніші основи класифікації сімейних цінностей. Шлюбні цінності визначаються унікальністю та соціальною значимістю родини. Коли з'являються нові соціальні проблеми, радикально змінюються духовні цінності сімейного кола, їхнє вивчення стає вкрай необхідним та важливим.

Криза цінностей родинного життя призводить до того, що функції сім'ї щодо народження необхідної кількості дітей задля відтворення поколінь, перестають виконуватися; у соціалізації підростаючих поколінь знижується цінність віку і значення старшого покоління.

Основною умовою показової сім'ї, як вважає дослідниця С. Костю, а отже і головною родинною цінністю є прояв поваги до людини як особистості, визнання значущими духовного, психічного та фізичного рівнів розвитку. І ця особливість включає такі цінності, як: розуміння, терпіння, діти, обговорення проблем, зворотній зв'язок в сексуальних відносинах [39, с. 258-260].

Провідна шлюбна цінність, на думку С. Костю, по суті, відноситься до складно структурованих духовно-моральних цінностей. Існує багато «зв'язків» між значеннями всередині [39]. Наприклад, тісно пов'язані між собою: подружня вірність, статеві стосунки з взаємною повагою між партнерами; подружня вірність, сексуальні відносини - з готовністю обговорювати проблеми; подружня вірність - з вихованням дітей; повага до партнерів – з вихованням дітей тощо.

Незважаючи на цю конкретну цінність, хотілося б звернути особливу увагу на те, що її уникнення чи спотворення є джерелом порушення цілісності та, зрештою, розпаду родини. Однак не слід забувати, що цю цінність набагато легше заявити, ніж керуватися конкретними умовами часу та ситуацією [49, с. 30-37].

Провідні сімейні цінності багато в чому визначаються рольовою структурою сім'ї, ієрархія якої складається протягом життєвого циклу родини і відображає зміну значущості її функцій. Дослідники поділяють сімейні цінності за елементами спілкування всередині родини та функціями, які виконує вказаний інститут соціалізації.

Класифікація родинних цінностей, описана А. В. Кульгава, заснована на соціальних функціях, що виконуються сім'єю. Так, репродуктивна функція пов'язана з цінністю дітей [44, с. 33-35]. Функція соціалізації включає цінність дітей в родині, роль в процесі виховання малечі як батьків та і старших поколінь.

Екзистенціальна функція включає цінності, пов'язані зі збереженням життя членів сім'ї і дітей після народження: цінність родинного спілкування, сімейного мікроклімату, здоров'я, благополуччя і збереження довголіття членів сімейного кола [50, с. 234-235].

Явний (відкрито схвалюваний і культивований у сімейному колі) чи неявний комплекс ідей, притаманних родині, що впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життя та взаємодії - сімейні цінності [29].

Таким чином, у сфері філософії виокремились два основних підходи до розуміння життєвих цінностей - об'єктивно-абсолютистський (І. Кант, В. Віндельбанд і Г. Ріккерт) і суб'єктивно-релятивістський (Р. Б. Перрі, Дж. Дьюї) [58, с. 76-78].

Р. П. Федоренко [72, с. 57-59] стверджує, що основою подружніх цінностей є духовно-моральні цінності. Сім'я є суб'єктом духовно-моральної національної культури. Духовно-моральні сімейні цінності В. О. Татенко умовно поділяється на чотири групи, які, у свою чергу, поділяються на родові та видові [71, с. 99-102]:

1) культурна, національна та кровна самоцінність родини. До сімейних цінностей культурно-національної та кровної самоцінності роду відносяться такі, як: кровне споріднення (шанування та вдячність предкам, гордість за приналежність до свого роду, духовна спадкоємність поколінь – як видові поняття), дитина (відповідальність за моральну поведінку, турбота про фізичне та інтелектуальне здоров'я); дитина (дочірній обов'язок, батьківська відданість); мати (теплота, мудрість, справедливість, терпимість, чуйність, безкорислива турбота); батько (відповідальність за родину, мужність, шляхетність, честь, гідність); домашнє вогнище (дім як житло для організації приватного життя родини, теплота, гостинність, доброзичливість, охайність, чуйність, захист, взаємодопомога, планомірний розподіл сімейного бюджету, сприятливий мікроклімат, джерело життя та захист); структура сім'ї (злагожденість, повага, співпереживання, колективізм, шлюбно-сімейний обов'язок, уміння виходити з конфлікту, моральна спільність, сприятливий соціально-психологічний клімат); звичаї та традиції (релігійні обряди, родинні свята, колекціонування, фотографії, сімейне дозвілля тощо).

2) до природничо-географічних основ виховання духовно-моральних цінностей у родині відносяться природні умови та ресурси (ощадливість, духовно-моральне ставлення до природних ресурсів, природоурівноважена діяльність, екологічний імператив, дбайливе ставлення до землі, повітря, світла, тепла); робота (професія, відповідальність, працьовитість, завзятість, ініціативність, сімейний бюджет, творче ставлення до життя); здоров'я (сила, витривалість, працездатність, сила духу).

3) до суспільно-державних основ української родини та сімейного виховання належать такі родові поняття, як Батьківщина (патріотизм, героїзм, мужність, вірність, законо-слухняність, мораль, національна гордість, рідна мова, громадянство, честь, слава; специфічні сімейні (духовно-моральні цінності); волелюбність (свободолюбство, духовна незалежність, почуття власної гідності, світоглядна переконаність); самовідданість (економність, відповідальність, доброта, взаємна самопожертва); істина (безмірна чесність,

надійність, сумлінність, вірність слову, щирість); рівність (визнання та повагу прав інших, справедливість, дружба); репутація (прагнення позитивного думки себе у суспільстві, підтримка позитивної репутації, висока вимогливість себе, законо-слухняність); гідність (почуття власної значущості у суспільних справах, здатність розпізнавати позитивні якості у собі та інших, інтелект).

4) найвищі (абсолютні) духовно-моральні цінності родини - любов (духовна прихильність, турбота, відповідальність членів сім'ї один за одного, довірливість, моральна підтримка, жалість, моральна краса, жертвна батьківська любов, активний інтерес до коханої людини, вловлюючи настрої коханої людини); повага (бачення людини як особистості, повага до її інтересів, прагнень, чеснот, емоційно-ціннісне ставлення до близьких, свобода, вибір, порядність, повага до особистості, безкорисливе ставлення до інших); цнотливість (скромність, сором'язливість, чистота душі, чесність, порядність, вірність, стриманість); істина (вірність, правильне відображення дійсності у думках, почуттях, діях, духовна спільність дітей та батьків, роздуми): культура (матеріальні та духовні цінності, створені людством у процесі культурно-історичного розвитку, читання, музика, образотворче мистецтво). мистецтво, театр, музеї, національна та культурна спадщина); добро (доброзичливість, доброзичливість, людяність, співчуття, чуйність); віра (святинища, покаєння, самоаналіз, духовний роздум, уникнення внутрішньої лінії) і т.д.

У сучасному українському суспільстві відбулася зміна позицій у взаємодії трьох різнорівневих суб'єктів, справедливо відзначають дослідники: суспільства, родини як малої групи та особистості. Спостерігається феномен перевернутої піраміди: раніше індивід був у її основі, а суспільство – на вершині, а тепер вони ніби помінялися місцями – суспільство в основі піраміди, а особистість – на вершині. У цій ієрархії сім'я зберігала середнє положення в тому сенсі, що вона була і є каналом розв'язання протиріч між суспільством і особистістю.

Змінилися акценти в оцінці значущості родини, відбулася переоцінка тих моделей сім'ї, які ми спостерігали, здавалося б, зовсім недавно, і тих, які в

сучасних умовах відносять до альтернативних, повернення сім'ї до функції накопичення приватної власності та передачі її у спадок [10, с. 87-88].

Провівши відповідний аналіз, можна сказати, що трансформація сімейних цінностей виражається в наступних процесах:

1. збільшення народжуваності поза шлюбом призвело до зростання кількості неповних сімей і високого рівня розлучень.
2. формується нуклеарна сім'я, послаблюються родинні зв'язки, зростає смертність.
3. знизився рівень життя – низький сімейний бюджет, безробіття, погані житлові умови.
4. Зменшилася купівельна спроможність сім'ї – неповноцінне харчування, погіршення здоров'я (особливо дітей).
5. Перевтома та нервові навантаження батьків призводять до зниження якості сімейного виховання, до загострення конфліктних ситуацій – стресів, депресій.

А. Рогова в результаті проведених досліджень дійшла висновку, що життєві цінності, властиві інституту родині, як необхідному елементу будь-якої соціальної системи, можна поділити на дві групи: базові та специфічні згідно із запропонованою типологією. автором.

Базові цінності характерні для всіх типів сімей. Основні сімейні цінності включають як економічні (сімейна власність, сімейне господарство), так і неекономічні (шлюб, чоловік, діти, батьки, шлюб). Також слід зазначити базові сімейні цінності наповнюються різним змістом у процесі трансформації інституту сім'ї. Цінності, характерні тільки для патріархального, нуклеарного або сімейного типу, характерною рисою постіндустріального суспільства є специфічні цінності. До них належать:

- обов'язкове вінчання в церкві, табу на розлучення, табу на секс до шлюбу, табу на аборти, табу на контрацепцію, табу на народження дітей поза шлюбом – для патріархальної сім'ї;

- зареєстрований шлюб, можливість целібату, можливість розірвання шлюбу, можливість переривання вагітності та використання засобів контрацепції, дошлюбні статеві стосунки, позашлюбне народження дітей - для нуклеарної сім'ї;

- різноманітність видів сімейних відносин, незареєстрований шлюб (співжиття), одностатеві шлюби, нотаріальне посвідчення шлюбного договору (при реєстрації шлюбу), різноманітність та легалізація різних видів сексуальної поведінки – для сімей постіндустріального суспільства [29, с. 45-46].

Вивчивши наукові джерела, можна зробити висновки про те, що науковці класифікують родинні цінності за компонентами взаємозв'язку між членами сімейного кола та функцій, які виконує родина як інститут соціалізації. Отже, щодо елементів спілкування Д. Медкова виділяє такі групи родинних цінностей:

- 1) цінності, пов'язані з батьківством (діти, багатодітність або малодітність, а також цінність виховання і соціалізації дітей в родині);

- 2) цінності, пов'язані з подружжям (важливість шлюбу, рівності чоловіка та дружини / домінування одного з них, цінності різних гендерних ролей у родині, міжособистісного спілкування між подружжям, відносини взаємопідтримки та взаєморозуміння);

- 3) цінності, пов'язані з сімейними зв'язками (наявність родичів, взаємодії та взаємодопомоги між ними, розширеної або нуклеарної родини) [38, с. 195-198].

Таким чином, слід зазначити, що ієрархічна структура родинних цінностей за рівнем їх актуальності та важливості не є постійною. Залежно від різних етапів життєвого циклу родини та сама цінність може займати різну ступінь по значимості. Однак суттєві відмінності в індивідуальних ціннісних системах подружжя можуть призвести до конфліктів численних та різноманітних руйнівних для шлюбного союзу сил. Розбіжність родинних цінностей часто заважає молодому подружжю налагодити стабільний побут.

1.3. Фактори впливу на готовність особистості до створення сім'ї.

Перш за все, визначимо основний зміст поняття «вплив». Проаналізувавши наукові джерела останніх років в сфері психології ми з'ясували те, що значна кількість науковців залучає до свого категоріального апарату зазначене поняття.

За словами В. В. Москаленко, проблема впливу (яка не завжди знаходить повне відображення) займає особливе місце в психологічній науці, оскільки саме в ній найбільше зосереджені фундаментальні питання, пов'язані з управлінням психічними явищами [52, с. 67-68].

На сучасному етапі наукового розуміння про вплив як категорію психологічну, дана проблема вивчається такими дослідниками, як: Москаленко В., О., Татенко В. та ін. [552, 71] Найбільш знаменитими автором праць що стосується психології впливу був Чалдіні Р.

Отже, визначимо категорію впливу. Так, український психолог В. Татенко. говорить про те, що вплив — це будь-який рух, дія або прояв бездіяльності одних істотних речовин, що викликає зміни або самозміни інших [71, с. 46-51].

Москаленко В.В. вважає, що психологічний вплив - це дія, яка вчиняється по відношенню до об'єкта (індивідуального або групового) і викликає причинно-наслідкові зміни в його психіці та опосередковано у його поведінці [52].

Сьогодні вчені схиляються до думки про те, що існує основні чотири групи впливів, а саме:

- 1) вплив природнього середовища на психіку та особистість людини;
- 2) впливи соціума, зумовлені приналежністю людини до соціальної системи та її залученням до контактів і взаємостосунків з іншими людьми;
- 3) культурні впливи, що визначаються наявністю історично перевірених засобів матеріального і духовного виробництва;
- 4) аутовпливи, пов'язані з можливостями психічної саморегуляції людини, як і щодо автономної системи.

За висновками науковця, який досліджував дошлюбні етапи Федоренко Р. П. люди молодого віку на цьому життєвому етапі мають навчитися налаштовувати близькі інтимні відносини, зрозуміти ритуал, що стосується

залицання, зрозуміти власну сексуальність, визначити для себе, чи хочуть вони взагалі створити родини [73, с. 87-90].

Деякі вчені виділяють концепцію неадекватної мотивації створення шлюбу, яка може виявлятися як:

- ✓ можливість заповнити дефіцит (при бажанні позбутися відчуття самотності та непотрібності, втраченої любові, уваги та турботи);
- ✓ спосіб відокремлення від батьківської сім'ї (здобуття незалежності);
- ✓ прагнення відповідати нормам соціального середовища щодо шлюбного віку та інших аспектів подружньої поведінки;
- ✓ компенсація почуття неповноцінності (для підвищення почуття особистої значущості та самооцінки);
- ✓ прагнення досягти певної мети (отримати матеріальну чи соціальну вигоду);
- ✓ вимушена необхідність (для вирішення певних життєвих труднощів, пов'язаних із незапланованою вагітністю, вирішенням житлових чи матеріальних проблем).

Наведений список дає достатнє уявлення про неадекватну мотивацію створення шлюбу, але потребує деякого доповнення. Наприклад, у процесі індивідуальних розмов з курсантами з'ясувалося, що серед мотивів укладання шлюбу вони також мають бажання реалізувати свої еротичні фантазії, і навіть страх втратити привабливого партнера.

Це теж прояви неадекватної мотивації, оскільки такі мотиви не є основою повноцінної любові, а лише проявом егоїстичної особистості. Адже партнер для ініціатора шлюбу не є цінністю як особистість; важливі лише ті функціональні характеристики, які важливі для задоволення його власних потреб.

Молодь, створюючи сім'ю, звісно, думає про матеріальні та житлові проблеми. За даними численних досліджень, фактор матеріальної та житлової забезпеченості не впливає безпосередньо на стабільність сім'ї. Проте погані матеріальні умови життя часто посилюють конфліктні ситуації, що виникають з інших причин.

Вибіркові психологічні дослідження показують, що 49% молодят мають намір жити разом зі своїми батьками (в тому числі, 38% таких осіб мали нечіткі уявлення про думку батьків щодо їх шлюбу). Інші подружні пари припускають можливість мешкання в гуртожитку, в орендованій квартирі, в кімнаті комуналки, або тільки окремо. При цьому відповіді молодої не співпадають з відповідями молодого (25% таких випадків). Загалом для сучасної молоді характерне прагнення жити окремо від батьків, хоча залежність їх від батьків, як і раніше, висока. Наприклад, близько 82% усіх молодих подружніх пар, згідно з дослідженнями, планують отримувати фінансову допомогу від своїх батьків, що вказує на економічну та соціальну залежність молодих людей від сім'ї. Як показує практика, більшість студентів допомогу батьків є основним джерелом доходу.

За результатами аналізу наукових джерел ми дійшли висновку, що вихідним моментом готовності курсанта до створення сім'ї є розуміння ним суспільної значущості своєї поведінки, своїх вчинків, певних обов'язків перед подружнім партнером, відповідальності за родину та дітей, добровільне прийняття неминучих негараздів у сімейному житті.

На думку Москаленка В. спектр впливових ситуацій надто широкий, тому вони іноді здаються непомітними, а іноді навпаки [52, с. 34-35]. Зазначена думка демонструє специфічні впливи в родині. Адже структура сім'ї, взаємини між батьками, поділ обов'язків між членами родини і т. д. як прямо так і опосередковано впливають на процес формування готовності у молоді до шлюбно-сімейних відносин, визначають їх роль у ній та основний зміст процесу виховання дітей.

Тобто, родина є досить вагомим фактором впливу, який виробляє особистісні установки осіб молодіжного віку у сфері сімейних відносин.

Враховуючи вище зазначене можна зробити узагальнюючий висновок про те, що формування психологічної готовності курсантів до вступу у шлюбно-сімейні відносини залежить від багатьох факторів. Готовність до створення власної сім'ї саме курсантів Пенітенціарної академії України – це складне

психологічне формування, яке залежить від багатьох як суб'єктивних так і об'єктивних факторів.

У цілому, нині дошлюбні уявлення курсантів базуються головним чином на досвіді сім'ї батьків. Саме родинне коло, в якому виховувалися молоді люди, є однією з передумов формування у них системи життєвих цінностей що стосуються готовності вступити до шлюбних стосунків.

Юність – період життя, коли практично завершується дорослішання особистості, чітко формується світогляд, моделюються ціннісні орієнтації. У цьому віці повністю формуються компоненти соціальних установок: сенсорні, поведінкові, когнітивні. Також у цьому віці спостерігається велика розбіжність, внутрішня неузгодженість і нестійкість соціальних установок особистості.

У молодості збільшується розрив між молодими людьми в галузі ціннісних орієнтацій та вимог до визнання, здатності до рефлексії та в області інших характеристик, що описують особистість. Пізнавальні внутрішні мотиви відходять на другий план, але в першу чергу відносять зовнішні мотиви досягнення. Якісно за структурою змінюється навчальна мотивація, яка стає для молоді людини, насамперед, засобом реалізації подальших життєвих планів.

Незважаючи на те, що провідною діяльністю в підлітковому віці є професійне самовизначення, все ж важливе місце займає її становлення [43, 50]. Юність – це час оволодіння комплексом соціальних функцій, характерних для дорослої людини, час становлення дорослої особистості. У молодості надто розвинена здатність до співчуття іншим, здатність емоційно переживати чужі стани як власні.

Ось чому юність може бути такою чутливою, такою тонкою у своїх проявах по відношенню до інших людей, у своєму переживанні вражень від споглядання природи та ототожнення з нею. Ідентифікація розширює сферу почуттів людини, роблячи його емоційно багатшим і водночас уразливим. Для цього вікового періоду ключовими соціальними завданнями є визначення та набуття професійних знань, досягнення нового соціального статусу, формування власної сім'ї. Для молодих людей починається новий самостійний етап життя,

коли вони залишають батьківський будинок, шукають партнера, з яким вони у майбутньому будуть створювати свою сімейну систему [13, с. 6-7].

Підготовка до сімейного життя в старшій школі є останнім етапом формування юнаків і дівчат, як чоловіків, так і жінок, що безпосередньо передують їм відповідній поведінці. Далеко позаду залишається безпосереднє засвоєння батьківського досвіду спілкування з дорослими членами сім'ї і неминучі для дошкільного віку рольові ігри, які неминуче впливають на їх доросле життя; Період становлення цього досвіду внутрішнього- та позашкільного спілкування пройшов непомітно, і тепер на порядок денний постала проблема передачі молоді всього необхідного для щастя в сімейному житті [79, с. 432-434].

Психологічна готовність до шлюбу, як особистісного новоутворення, пов'язана з такими індивідуально-психологічними особливостями підліткового віку, як готовність до самовизначення: життєвого і професійного [74, с. 112-114].

Життєве самовизначення нами розуміється як особливий вид внутрішньої діяльності, спрямований на усвідомлення та відповідальний вибір спеціалізованої системи життєвих, інструментальних цінностей з урахуванням психологічних (внутрішніх) і матеріальних, соціальних (зовнішніх) умов.

Процес підготовки до шлюбно-сімейних відносин складається з технології реального розуміння системи життєвих цінностей, орієнтуючись на яку молодь могла б створити власну родину. Поняття «цінність» в соціумі тлумачиться, з точки зору досягнення мети, як самоцілі. Ціннісні орієнтації встановлюють критерії бажаності, або навпаки, небажаності певної мети. Такі орієнтації виступають мотиваційним регулятором поведінки та вчинків особистості.

Надалі, за умов науково-технічного прогресу, соціального та економічного зростання, відбувається переосмислення життєвих цінностей: у соціальній системі укорінюються ті, які максимально придатні для життя у конкретних життєвих умовах. Існують деякі гендерні відмінності у безпосередньому змісті психологічної готовності до шлюбно-сімейних відносин, зміст яких полягає у розбіжностях між деякими системними компонентами теперішнього процесу виховання людини [17, с. 221-223].

Статева роль — це комплекс соціальних норм моралі, очікувань, традицій, яких дотримується людина, аби її визнавали відповідною до жіночої чи чоловічої статі. Багато в чому ця роль характеризується сукупністю певних гендерно-рольових стереотипів, які протиставляють жіночність і маскулінність. Насправді вони не протистоять один одному, а являють собою 16 відмінних рис, характерних різною мірою для кожної особистості.

Крваець В.П. вважає, що в ході підготовки молоді до сімейного життя, крім формування оптимального морального світу особистості, дуже важливим є формування особливої системи уявлень про себе як про людину певної статі, яка має специфічні потреби, ціннісні орієнтації, мотиви, установки стосовно представників протилежної статі, що відповідають цим формам поведінки. Гендерна (або статева) ідентичність - центральний елемент особистості, який формується за допомогою знання, емоційної оцінки своєї приналежності до певної соціальної групи жінок чи чоловіків [42, с. 335-336].

Водночас, можна сказати, що, знаючи специфіку змісту гендерно-вольової поведінки, молоді люди ще не повністю розкривають себе в цих ролях, не визнають себе окремою значущою частиною власної ідентичності. На даний момент для них стає більш прийнятним опосередковане сприйняття себе як певного представника своєї статі. Повне розуміння, прийняття власної гендерної ролі демонструють лише деякі молоді люди.

Іншим ключовим моментом готовності людини до шлюбу та сімейного життя є прийняття значимості своїх вчинків перед суспільством, визначення обов'язків один перед одним, усвідомлення відповідальності за свою сім'ю, дітей та рід, розуміння та прийняття можливих негараздів у сімейному житті та труднощів, а також обмежень особистої свободи.

Але, молодим хлопцям і дівчатам таке розуміння притаманне не завжди, і тому перехід від дошлюбних неформальних стосунків, коли взаємодія між ними ґрунтується виключно на емоціях і любові, до нового формального типу стосунків, коли визначаються нові обов'язки, встановлюються на постійній основі. підвищується рівень відповідальності, викликає у них значні, найчастіше

психологічні, труднощі, наприклад, хворобливе усвідомлення новизни, необхідності змінити свою поведінку та прийняти іншу людину [33, 38].

Тому, підготовка до шлюбу передбачає вирішення низки важливих завдань, тому вона має бути комплексною. Насамперед, необхідно підвищити рівень усвідомлення відповідальності молодого покоління стосовно шлюбу та сімейного життя, необхідно прищепити їм правильні цінності щодо шлюбу, сім'ї та дітей, навчити орієнтуватися у сімейних ролях. Одночасно необхідно підвищити рівень психологічної готовності молоді до шлюбу шляхом надання їм нових знань. Підготовка до шлюбу серед молоді повинна включати навчання з дитячої психології, педагогіки, інтимного та сексуального виховання, знання загальних проблем психологічних взаємин подружжя тощо [40, с. 45-54].

1.4. Батьківська сім'я як чинник формування позитивного ставлення до сімейного життя.

Важливим фактором формування системи цінностей є сім'я; вона виступає тим безпосереднім первинним середовищем, через яке дитина входить у систему соціальних зв'язків і засвоює певні норми поведінки. Взаємовідносини з дорослими членами сім'ї є важливим фактором соціальної орієнтації підлітка в навколишній дійсності, оскільки тут закладаються основи оцінки дитиною багатьох життєвих ситуацій.

Сім'я - це багатогранна система, в якій відбувається не тільки взаємодія і взаємовідносини в системі «батько-дитина», а й взаємопроникнення світу дорослих у світ малечі, що об'єктивно може сприяти формуванню «образ родини» у дітей. У цьому сенсі вже можна сказати, що сімейні орієнтації неусвідомлено починають формуватися з раннього дитинства і закріплюються тоді, коли в підлітковому віці, а то й раніше, діти починають готуватися до створення власної сім'ї.

Родинна атмосфера впливає на розвиток багатого емоційного життя дитини (співчуття та радість) і є важливою на формування позитивного образу сім'ї. Крім того, роль сімейного кола на етапі підготовки до шлюбних відносин

полягає у формуванні малечі комплексу орієнтацій та установок на загальноприйнятій нормі поведінки. Зокрема, це самоідентифікація себе як представника певної статі, прийняття існуючих у цьому суспільстві життєвих цінностей, що визначають взаємодію чоловіка та дружини [29, с. 34-45].

Численні дослідження науковців в сфері психології і соціології з'ясували, що уявлення юнаків і дівчат про майбутнє сімейного життя спонтанно формується в самій батьківській сім'ї - або як бажання повторити, або як бажання зробити все по-іншому. У багатьох випадках ці ідеї заповнюють те, чого не вистачало в батьківському домі, тобто мають компенсаторний характер.

Батьки виховують дітей відповідно до своїх ціннісних орієнтацій, прищеплюючи їм свої стереотипи сексуальної та подружньої поведінки. Але, опинившись поза впливом родини та набувши власного досвіду, особистість стикається з іншою ситуацією, що руйнує стереотипи, які попередньо сформувалися. Виникає протиріччя: ідеального та реального ставлення до шлюбу старшого покоління та молоді.

Існують деякі види сімей, які по-різному впливають на формування та виховання дитини, це благополучні та неблагополучні [78, с. 10-12].

Що стосується благополучної сім'ї, то вона є міцною за рахунок своїх внутрішніх зв'язків і високого рівня злагодженості. У такій сім'ї панує взаєморозуміння, взаємоповага між усіма її членами, позитивна моральна атмосфера, спільні погляди на більшість сфер духовного життя, врахування в сімейному житті інтересів кожного, душевних переживань, психологічної взаємопідтримки.

Наступним ми розглянемо поняття сімейного благополуччя. Говорячи про сімейний добробут, Сухомлинський В. зазначив, що в такій сім'ї батько і мати живуть у гармонії, між ними існує тонке ставлення у почуттях, взаємна повага, розуміння найтонших відтінків настрою один одного. За таких відносин між батьками закріплюється віра дитини щодо людської краси, душевного спокою, врівноваженості.

Сімейні негаразди негативно позначаються на розвитку особистості дитини. Виховання дитини в умовах негативного емоційно-психологічного мікроклімату родини визначається ранньою втратою потреби в спілкуванні з батьками, проявом егоїзму, замкнутості, конфліктності, упертості, завищеною або заниженою самооцінкою та ін. Все це вказує на те, що дитина, яка виховувалась в неблагополучній родині має низький рівень освіти.

Кон І. вважає, що немає такого соціального чи психологічного аспекту поведінки підлітків, який залежав від умов їх сім'ї [52, с. 67-68].

У родинях, де відносини між батьками та дітьми проявляються через байдужість та нещирість, підлітку складніше засвоювати позитивний соціальний досвід, що, у свою чергу, призводить до ранньої втрати здатності спілкуватися з батьками. Цей тривожний симптом ґрунтується на результатах досліджень Кона І. – проявляється приблизно у 45% підлітків, характеризується відсутністю бажання ділитися думками з членами родини.

Після проведення багатьох досліджень цього аспекту сімейної взаємодії виявилось, що з багатьох досліджуваних підлітків адаптація виявлена у більшій кількості. Ці діти добре почуваються, комунікабельні, мають багато друзів. Будь-які труднощі повсякденного життя вони сприймають спокійно, розважливо, без нервових зривів. Відсутність адаптації виявлена в середній кількості студентів. Вони почуваються невпевнено, в них явні прояви низької самооцінки, сприймають все нове без довіри, очікуючи небезпеки. Деадаптація виявлена у найменшій кількості опитуваних. У цих студентів немає бажання відвідувати навчальний заклад, вони тримаються осторонь колективу, у них мало друзів, майже не цікавляться навчанням. Реакція на труднощі та невдачі проявляється у вигляді нервових зривів.

Проаналізувавши наукові джерела, ми дійшли висновку, що підлітки виділяють три основні групи факторів, що викликають конфлікти з батьками:

1-я група - розбіжності у судженнях, поглядах, спроби відстояти свою думку, переконати – більше підлітків;

2-я група – вербальна агресія, яка проявляється сильною емоційною напругою, часто супроводжується вживанням образливих слів, підвищенням тембру голосі; відсутність раціональної мотивації конфліктної ситуації - середня кількість опитуваних;

3-я група - вербальні та фізичні прояви агресії, що супроводжуються криком, образою, фізичними нападами – найменша кількість підлітків.

Лише окремі науковці відзначають, що розбіжності з батьками у поглядах і судженнях з деяких питань вирішуються шляхом всебічної дискусії, яка не переходить у конфлікт [40, с. 281-289].

Спілкування дорослого з підлітком, як вважає Колбіна Л.А., треба проводити за такими вимогами [37, с. 75-79]:

1. Дорослий має бути поруч із дитиною, а не нависати над ним.
2. Дорослий має допомагати будувати свій шлях, а не намагатися керувати та вказувати, що і як робити.
3. Дорослий повинен не вчити, а виховувати власну розсудливість.

Викладені вище положення дозволяють відзначити, що особливе значення має сім'я, яка виступає основним середовищем, за допомогою якого дитина входить до системи соціальних відносин та засвоює певні норми та моралі поведінки.

Найсильніший вплив на поведінку і вибір молодих людей має родина. Більшість молодих людей хотіли б отримати поради та підтримку від батьків. Проте, за рідкісним винятком, батьки не готові обговорювати зі своїми дітьми питання дорослішання та не впевнені, яку інформацію варто їм надавати.

Шевандрін Н. виділяє наступні фактори, що сприяють формуванню неадекватних шлюбно-сімейних установок у підростаючого покоління [80, с. 312-314]:

- ✓ аморальна поведінка батьків (у вигляді алкогольної та наркотичної залежності, через прояви девіантної поведінки);
- ✓ неповна сім'я (виховується одним з батьків);
- ✓ недостатній рівень знань і вмінь батьків у процесі виховання дитини;

- ✓ негативні відносини між батьками;
- ✓ прояви конфліктності в процесі сімейної взаємодії;
- ✓ втручання родичів у сімейні справи та у процес виховання дитини.

Обмеженість базових соціальних ролей, які малеча засвоює в неповній сім'ї, призводить до того, що вона погано контактує в соціумі, а це може вплинути на її подальший розвиток. Для такої дитини знайома тільки одна соціальна роль, або матері або тата, в залежності від того, з ким вона проживає.

Мушкевич М.І. підкреслює, що, незважаючи на те, що відсутність батька або матері в родині є таким недоліком, що іноді краще не мати батька взагалі, аніж мати негативний приклад [53, 113-115].

Німецька дослідниця сімейної психології Ансорг Л. пише про те, що: «Молоді люди, які прийняли негативну поведінку своїх батьків, стикаються з більшими труднощами у житті, ніж інші: їхнє сімейне життя починається з того, що їм спочатку потрібно перевчитися, перш ніж вони почнуть вчитися мистецтву проживання в родині. Перенавчання вимагає додаткових сил - як від людини, так і від навколишнього світу. Майже всі батьки хочуть «добре підготувати своїх дітей до життя», але при конкретному аналізі виявляється, що з більшої кількості підлітків вони погано починають життя» [73, с. 44-46].

Результати психологічних досліджень показують, що роль родини у формуванні ставлення до самого шлюбу та бажаних форм взаємодії чоловіка та дружини дуже суперечлива. У тих сім'ях, де батьки показують приклад високої задоволеності подружжя спільним життям, діти найбільше спрямовані на реалізацію подібних відносин у своєму особистому житті.

Дослідження Крижановської Л. Г. показали, що батьки, першочергово намагаються виховати у своїх дітей якості, які знадобляться їм у майбутньому сімейному житті такі як: працьовитість, ощадливість, відповідальність, уміння піклуватися, вміння поступатися і заробляти гроші самостійно. Саме вони, на думку старшого покоління, можуть забезпечити стабільні і довговічні відносини в сім'ї [43, с. 109-117].

Тому при вихованні дітей особлива увага приділяється підготовці до сімейного життя. Батьки не завжди чітко орієнтують на те, що їм насамперед необхідно для досягнення високої задоволеності сімейним життям та тривалістю самого шлюбу: уміння любити, співпереживати, поважати іншу людину, розуміти її, бути добрим та вміти спілкуватися і обговорювати проблеми.

Крижановська Л. Г. формулює основні напрямки діяльності з підготовки до сімейного життя:

- ✓ моральні (усвідомлення цінності шлюбу, дітей тощо);
- ✓ психологічний (сукупність психологічних знань, необхідних у подружньому житті);
- ✓ педагогічні (уміння та навички виховання дітей);
- ✓ санітарно-гігієнічні (гігієна шлюбу та побуту);
- ✓ господарсько-побутові [43].

Отже, проаналізувавши теоретичну частину щодо впливу батьківської сім'ї на позитивне ставлення молоді до шлюбно-сімейних відносин, можна констатувати, що уявлення юнаків та дівчат про своє майбутнє сімейне життя формуються у батьківській сім'ї свідомо. Родина намагається прищепити першочергово своїм дітям такі якості, які знадобляться їм у майбутньому сімейному житті: працьовитість, відповідальність, уміння дбати про своїх дітей тощо.

Отже, соціальна, фізична та фізіологічна зрілість, психологічна, статева, педагогічна, економічна та інструментальна готовність є основними компонентами, які вказують на усвідомлення молоддю основного змісту шлюбно-сімейних відносин.

Аналізуючи теоретично наукові джерела, ми з'ясували зміст поняття психологічної готовності молодих людей до сімейного життя, що трактується у вітчизняній психології: на думку Денисенка А., психологічна підготовленість до шлюбу – це стійкий психологічний стан, який характеризує певну систему соціальних відносин, установки, погляди та цінності орієнтовані на позитивні відносини в подружньому житті.

Науковці виокремлюють такі основні чинники психологічної готовності до шлюбу, як: уявлення про те, для чого одружуються, сформованість ідеалу сучасної родини, що від нього очікують, які сімейні стосунки планують вибудувати тощо.. На думку Левицької Т, готовність студентів до сімейного життя залежить від ряду суб'єктивних і об'єктивних факторів і є складним психологічним утворенням. Кульгава А. В. виділяє чотири основні підходи до визначення готовності до сімейного життя:

- 1)соціоцентричний;
- 2)геоцентричний;
- 3)природоцентричний;
- 4)антропоцентричний.

Як вказує Москаленко В. В., то на думку Еріксона Е., готовність людини до сімейного життя проявляється саме з того моменту, коли вона усвідомлює, що готова до особливих інтимних почуттів, які розуміються як об'єднання двох людей без страху певної втрати себе. Вона вважає, що готовність до шлюбу є не тільки станом особистості, але й динамічною і водночас стійкою характеристикою майбутнього сім'янина.

Отже, складним цілісним процесом, показником ефективності якого є готовність молодих людей правильно будувати свої відносини у подружньому житті, є підготовка до сімейного життя.

Відповідно до державних програм молодь в Україні готується до сімейного життя та заохочується державою. Так, у 2012 році, реагуючи на актуальні потреби сучасної молоді, Інститут інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти та науки України розробив Концепцію сімейного виховання у системі освіти України «Щаслива родина». 15 травня 2013 року № 341 постановою Кабінету Міністрів України затверджено Державну цільову соціальну програму підтримки сім'ї, одним із пріоритетів якої є підготовка молоді до подружнього життя шляхом проведення презентацій, семінарів. і вправи.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВСТУПУ У ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ

2.1. Організаційні та змістовні аспекти дослідження особливостей психологічної готовності курсантської молоді до шлюбу.

Емпіричне дослідження охоплювало курсантів першого та четвертого курсів, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія» та 262 «Правоохоронна діяльність» в Пенітенціарній академії України.

Загальна кількість досліджуваних складала 70 осіб. Вся вибірка була поділена на дві категорії: «досліджувані, які виховувалися в повних сім'ях» та «респонденти, котрі виховувалися в неповних сім'ях». Вік опитуваних – 17-21 роки.

Для дослідження проблеми ми використали: власний опитувальник (Додаток А), психодіагностичну методику «Сімейно-обумовлений стан» Ейдемільера Е. та Юстицькіса В. Дана методика спрямована на вивчення психологічної атмосфери в сім'ї та емоційного стану членів родини. Крім того, для визначення готовності курсантської молоді до шлюбу було використано тест-картку оцінки готовності до сімейного життя Юнди І.

Зупинимося докладніше на характеристиках цих діагностичних засобів.

Розроблена *власна анкета* складається з 21 питання, закритого типу, на початку анкети є місце, в якому потрібно вказати стать і вік. Анкета спрямована на визначення того, чи є у досліджуваної особи кохана людина, чи обговорювалося питання шлюбу, як вони ставляться до створення сім'ї в курсантські роки, що для них означає шлюб, з якого віку, на їхню думку, потрібно одружуватися, хто має бути головою сім'ї та заробляти гроші, ставлення до статевих стосунків, чи потрібна спеціальна підготовка для вступу у шлюбно-сімейні відносини і де її проводити, який основний мотив одруження.

Діагностики за однією з відомих методик «*Сімейно-обумовлений стан*» розроблена Ейдемільером Е. та Юстицьким В. складається з прямої оцінки серії

з 12 пар антонімів-прикметників, які описують сімейний клімат досліджуваних за 7-бальною шкалою (від 0 до 7) за допомогою ранжирування. Ця методика є досить новою, вона дозволяє чітко оцінити мікроклімат у родині за трьома параметрами – задоволеністю, напругою та тривожністю.

Респондентам пропонується подумки повернутися додому, згадати почуття, з якими вони відкривають двері будинку, почуття, з якими вони згадують домашні справи та неприємності на роботі (в процесі навчання). Оцінка, що стоїть поряд із самим станом, є найвищим показником його серйозності для респондентів (наприклад, це цифри 0 і 7 поряд зі станами «Задоволений» та «Незадоволений»). І так необхідно оцінити 24 психологічні стани, поставивши 12 оцінок.

Високі показники такого типового сімейного стану, як загальна незадоволеність (У), можна вважати більшими або рівними 26 балам. Це свідчить про часті конфлікти в сім'ї, незадовільний емоційний стан в родині, високий ступінь неупорядкованості, а також низький рівень психічного здоров'я в сімейному колі.

Високі показники стану нервово-психічної напруженості (Н) в сім'ї - це сума балів, що перевищує 27, що має місце у напружених родинах, зайнятих своїми справами і втомленою атмосферою в сім'ї.

Неспокійна атмосфера, «зайвість» у сім'ї характерна для такої родини, де за шкалою «сімейна тривожність» учасники емпіричного дослідження набрали такі високі бали, як 26 і більше.

Визначення готовності молодих людей до шлюбу – *ціль карти-тесту готовності до сімейного життя Юнда I*. Готовність до сімейного життя – одна із вирішальних умов щасливого та гармонійного шлюбу. Тест професора Юнди I. дає можливість оцінити стан готовності до сімейного життя, а також спрогнозувати сімейний добробут у відносинах подружжя.

Оцінка готовності до сімейного життя та прогноз благополуччя подружніх взаємостосунків спрямовані на створення міцного шлюбу та покращення взаємин у період становлення подружнього життя.

Цей тест допомагає визначити готовність майбутнього подружжя до виконання сімейних функцій: створення позитивного сімейного фону, підтримання шанобливих, дружніх стосунків з рідними, виховання дітей, інтимного життя подружжя, встановлення здорового сімейного розпорядку тощо.

Для реалізації цієї методики респондентам було запропоновано ознайомитися з десятьма ситуаціями, найбільш поширеними у сімейному житті та у відносинах між подружжям. У кожній із ситуацій є три варіанти поведінки, кожен з яких випробуваний повинен був оцінити за однією з оціночних шкал («П» - правильна поведінка, «В» - можлива поведінка, «Н» - неправильна поведінка).

Для інтерпретації цього тесту ми використали готову форму для відповідей, розроблену Юндою І. Шляхом підрахунку загальної суми балів, які респонденти отримали після проходження тесту, була складена загальна математична статистика.

Опитувані отримували різну кількість балів, описуючи у своїй інтерпретації суть цієї техніки. Курсантська молодь отримала ту кількість балів, яка може свідчити про достатню підготовленість до вступу в сімейні стосунки, задовільну готовність або недостатню готовність до вступу в сімейно-шлюбні стосунки. У центрі уваги тесту був саме тип сім'ї, де виховувалися випробувані, а не стать респондентів.

Були проведені методи первинної та вторинної математичної статистики, а саме: частотний аналіз, варіаційний аналіз, кореляційний аналіз, де значні відмінності у групах вивчалися за допомогою U-критерію Манна-Уїтні, а також за допомогою кореляційного аналізу К. Пірсона.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Одним із завдань кваліфікаційної роботи магістра було емпіричне дослідження психологічної готовності курсантів до вступу у шлюбно-сімейні

відносини. В результаті проведеного емпіричного дослідження було отримано результати, які будуть представлені нижче у визначеному порядку.

За допомогою первинної математико-статистичної обробки за методикою «Сімейно-обумовленого стану» Ейдемілера-Юстицькіса для діагностики загальної незадоволеності психічною атмосферою в сім'ях курсантської молоді було виявлено наступні результати (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники загальної незадоволеності курсантів сімейною атмосферою батьківської родини (у %)

<i>Тип сім'ї</i>	<i>Загальна незадоволеність</i>		
	<i>Висока</i>	<i>В нормі</i>	<i>Низька</i>
<i>Повна</i>	-	13,3	36,7
<i>Неповна</i>	1,7	21,7	26,6

В ході аналізу отриманих даних були виявлені наступні тенденції. Як видно з табл. 2.1, у респондентів, які виховувались як в повних, так і в неповних сім'ях переважають низькі показники загальної незадоволеності сімейним кліматом в родині (36,7%) в повній сім'ї та 26,6% в неповній сім'ї). Це може свідчити про достатню задоволеність атмосферою у батьківській родині, її психологічним кліматом та емоційним фоном членів родини, в якій виховувалась молодь, незалежно від типу сім'ї, в якій проживають студенти.

Щодо високих показників по шкалі загальної незадоволеності сімейним кліматом, то лише маленький відсоток опитуваних набрав такий бал. Це були респонденти, котрі виховувалися в неповній сім'ї (1,7%). Молодь, яка прожила своє дитинство в присутності всіх членів родини, не набрала жодного балу по цій шкалі. Такі дані говорять про те, що повної незадоволеності, сімейним кліматом та емоційним станом в таких типах сімей не спостерігалось. А ті 1,7% опитуваних свідчать про те, що доволі мала частина вихованців переживає вкрай високу незадоволеність сімейним кліматом, що може зумовлюватися рядом

передумов, зокрема: низьким економічним станом родини; неблагополуччям батьків, які виховали дитину; нелюбов'ю до батька чи матері; асоціальною поведінкою зі сторони родичів та ін.

Показники, котрі лежать в нормі по шкалі загальної незадоволеності кліматом сім'ї, отримали 34,9% респондентів, серед яких 13,3% жили з обома батьками, а 21,7% виховувалися в неповних сім'ях. Такі показники, з нашого погляду, досить умовні, оскільки протягом усього життя у родині може виникати досить багато сварок, непорозумінь, скандалів, проблем, пов'язаних з фінансовим станом. Тому, в залежності від кількості таких негативних ситуацій відкладається певний відбиток у малечі щодо загальної незадоволеності психологічним кліматом своєї родини. З табл. 2.1 чітко прослідковується, що все ж таки найбільше від цього постраждали ті респонденти, котрі виховувалися у неповних сім'ях.

Далі розглянемо результати, що отримані по шкалі сімейної тривожності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Співвідношення показників сімейної тривожності у батьківських сім'ях курсантської молоді (у %)

<i>Тип сім'ї</i>	<i>Сімейна тривожність</i>		
	<i>Висока</i>	<i>В нормі</i>	<i>Низька</i>
<i>Повна</i>	-	3,3	46,7
<i>Неповна</i>	1,7	18,3	30
<i>Всього</i>	1,7	21,6	76,7

Як видно з табл. 2.2, у респондентів переважає низька сімейна тривожність в родині (46,7% молоді), яка виховувалась в повній сім'ї та 30% курсантів, котрі виховувалися в неповних сім'ях), це може свідчити про те, що незважаючи на тип сім'ї, в якій виховувалися опитувані, сімейна тривожність як фактор неблагополучного клімату в родині не виступає як домінуючий. Висока сімейна тривожність є результатом таких аспектів: психологічна відстань між членами

сім'ї; соціально-економічні проблеми батьків; недостатня материнська турбота про дитину; соматичне захворювання у батьків; обмеження контактів з однолітками; надмірна або недостатня опіка; емоційне неблагополуччя одного з членів родини та ін..

Як видно з даної таблиці, в таку зону ризику потрапив найменший відсоток респондентів (1,7%), які виховувались у неповній сім'ї. Отже, можна зробити висновок, що практично немає тих опитуваних, котрі мають вкрай високу тривожність, яка стосується благополуччя її родини.

Проте, сімейна тривожність із середніми показниками властива і молоді, яка жила в повній родині. Ця частина склала 3,3% опитуваних, що є низьким показником. Але досить не низькі результати отримали респонденти, що виховувалися в неповних сім'ях (18,3%). Це значить, що в даних родинах все ж таки присутні певні передумови утворення сімейної тривожності.

Проаналізувавши шкалу нервово-психічної напруги за методикою «Сімейно-обумовленого стану» Ейдемілера-Юстицькіса було виявлено такі результати первинної математико-статистичної обробки (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Рівень показників нервово-психічної напруги у батьківських сім'ях курсантської молоді (у %)

<i>Тип сім'ї</i>	<i>Нервово-психічна напруга</i>		
	<i>Висока</i>	<i>В нормі</i>	<i>Низька</i>
<i>Повна</i>	-	18,3	31,7
<i>Неповна</i>	1,7	30	18,3
<i>Всього</i>	1,7	38,3	50,0

Як видно з табл. 2.3, у курсантів з повних сімей домінує низька нервово-психічна напруга у їхньому родинному психологічному кліматі (31,7%). У курсантської молоді, котра виховувалась в неповній сім'ї спостерігається великий відсоток показників нервово-психічної напруги, що лежать в нормі

(30%). Ці дані говорять про те, що явної тенденції до високої нервово-психічної напруги не спостерігається як у осіб, котрі виховувались в повних сім'ях, так і для молоді, котра жила в неповних родинах. Ми бачимо, що психологічний клімат в сім'ях респондентів не досягає зони ризику психічних розладів членів сім'ї. Проте, 1,7% осіб, що виховувалися в неповній сім'ї все ж таки мають тенденцію до утворення розладів, про це свідчать високі показники нервово-психічної напруги.

Згідно з табл. 2.3, 31.7 % респондентів з повної родини, а також 18, 3% з неповної отримали низькі показники нервово-психічної напруги. Нервово-психічна напруга — одне з основних психотравмуючих переживань в родині, яке може виникати в результаті: створення для подружжя ситуацій постійного психологічного тиску, важкого чи навіть безвихідного положення; перешкод для прояву важливих для нього почуттів; задоволення потреб; створення ситуації постійного внутрішнього конфлікту в подружжі та ін.

Оскільки в дослідженні домінують низькі показники по нервово-психічній напруженості в батьківських родинах молоді, то можна зробити висновки, що вище перелічені чинники не є характерними для сімей досліджуваних.

Аналіз середніх результатів загальної вибірки по всім трьом шкалам дає змогу стверджувати, що загалом у респондентів переважають:

- низькі показники по шкалі загальної незадоволеності (у 64% курсантів), що свідчить про їхню задоволеність психологічним кліматом в родині;
- низькі показники сімейної тривожності (у 77% досліджуваних), які вказують на доволі спокійне сімейне життя досліджуваних у родинах батьків, яке не призводило до стану тривожності всередині сім'ї;
- низькі (у 50,0% курсантів) та середні (у 38,3% курсантів) показники нервово-психічної напруги в родинах досліджуваних свідчать про загальний душевний спокій членів сім'ї.

Тобто, в цілому можна говорити, що емоційний фон батьківських родин досліджуваних курсантів є позитивним, проте у неповних сім'ях спостерігається

у окремих випадках підвищена тривожність, прояви нервово-психічного напруження та загальна незадоволеність психологічною атмосферою у сім'ї.

На наступному етапі дослідження було встановлено статистично значимі відмінності у двох незалежних вибірках (перша вибірка – це молодь, що виховувалась в повній сім'ї, друга вибірка – молодь, яку виховували в неповній родині). Результати дослідження продемонстровано в табл. 2.4, де проілюстровано статистичну значимість отриманих результатів.

Таблиця 2.4

**Статистично - значимі відмінності результатів досліджуваних груп
(середні значення у балах)**

Параметри психологічного клімату сім'ї	Тип сім'ї		Рівень значимості (p)	
	Повна	Неповна		
Загальна незадоволеність (У)	33,63	27,37	0,097	–
Сімейна тривожність (Т)	35,53	25,47	0,002	0,01
Нервово-психічна напруга (Н)	34,68	26,32	0,034	0,05

З табл. 2.4, видно, що достовірні відмінності між двома групами (виховання в повній сім'ї та в неповній сім'ї) прослідковуються в таких параметрах емоційного фону батьківської сім'ї, як «сімейна тривожність», де рівень значимості вказує на високі показники значимості кореляції (при $p \leq 0,01$) та «нервово-психічна напруга», де кореляція вважається значимою (при $p \leq 0,05$). Параметр «загальної незадоволеності» психологічним кліматом в сім'ї курсантів показує тенденцію до більшої незадоволеності психологічним кліматом в родині студентської молоді, яка виховувалась в повних сім'ях, проте дані результати не є статистично значимими.

Для візуального сприйняття відмінностей у двох незалежних вибірках (перша вибірка – це молодь, що виховувалась в повній сім'ї, друга вибірка – молодь, яку виховували в неповній родині) результати дослідження проілюструємо на рис. 2.1.

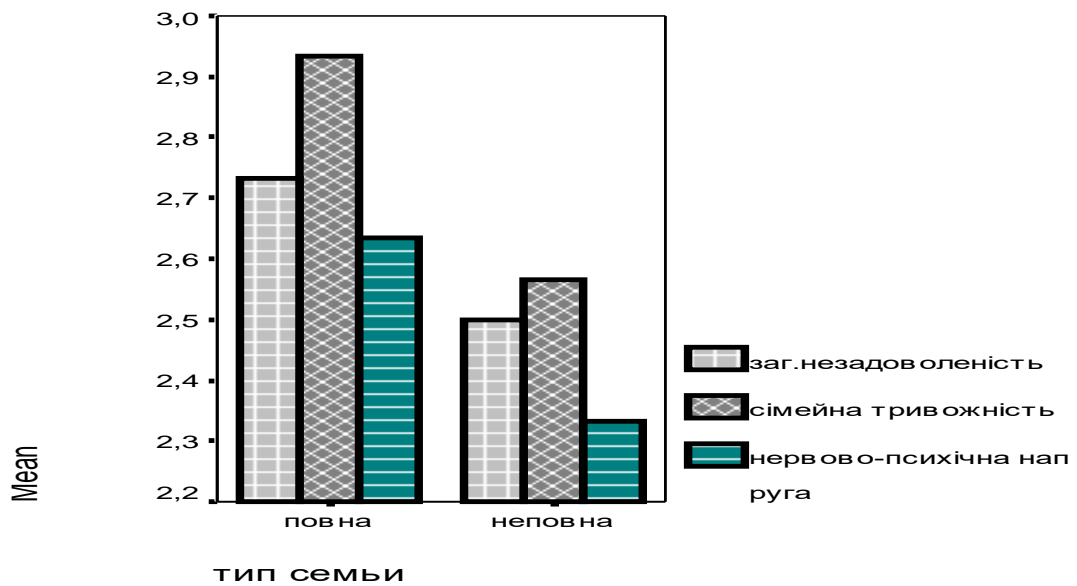

Рис. 2.1 Достовірні відмінності між двома групами досліджуваної вибірки

За даними рис. 2.1. можна говорити, що загальна незадоволеність психологічним кліматом у сім'ях курсантської молоді більше спостерігається у молоді, яка виховувалась в повній сім'ї. Таку ж тенденцію отримали згідно результатів проведеного емпіричного дослідження і по категорії сімейної тривожності в родині. Явно вищі показники отримала молодь з повної сім'ї, щодо психічного напруження в родині, то курсантська молодь, яка жила в неповній сім'ї, отримала набагато менші показники по даному критерію.

За допомогою первинної математико-статистичної обробки тест-карти оцінки готовності до сімейного життя Юнди І.Ф. для визначення готовності студентської молоді до шлюбу було виявлено наступні результати (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники готовності курсантської молоді до вступу в сімейно-шлюбні відносини (у %)

Тип сім'ї	Оцінка готовності курсантів до вступу в шлюб		
	Достатня	Задовільна	Недостатня
Повна	36,7	13,3	-
Неповна	31,7	18,3	-
Всього	68,4	31,6	-

Як видно з таблиці, домінуючою готовністю курсантської молоді до вступу в шлюбні відносини є достатня підготовленість курсантів, які виховувалися в повній сім'ї (36,7%), дещо нижчим є показник у курсантів, що виховувались у неповній сім'ї (31,7%). Тобто, для категорії респондентів з повних сімей характерний високий рівень готовності до створення шлюбу, що означає не лише бажання бути поряд з коханою людиною.

Невелику різницю в показниках по задовільній готовності до вступу в шлюб отримали молодь з повної сім'ї (13,3%) та курсанти з неповної сім'ї (18,3%). Такі результати наводять на думку, що молодь можливо ще не готова до такого серйозного кроку, але в планах такі перспективи на майбутнє мають. Ті обов'язки, які будуть стояти перед ними в майбутньому при створенні сім'ї, курсанти не вважають за серйозні. Молодь має чітке уявлення про те, навіщо вони вступають в сімейно-шлюбні відносини, але на практиці розуміють, що навичок у них недостатньо.

Згідно з табл. 2.5. прослідковуються результати за критерієм «недостатня готовність до вступу в шлюб». Як бачимо, серед опитуваних не залежно від типу сім'ї, в якій респонденти виховувались, недостатня або низька оцінка готовності молоді до вступу в шлюб не прослідковується (0%). Це свідчить про те, що серед курсантів, які виступили респондентами дослідження не було виявлено тих, у яких немає сформованого ідеалу сучасної сім'ї, немає чіткого уявлення про те, навіщо вони вступають у шлюб, чого чекають від сім'ї, які сімейні відносини хочуть побудувати, які обов'язки на них накладає шлюб, батьківство, як оптимально поєднувати сімейні і суспільні обов'язки.

В цілому, за отриманими результатами загальної вибірки прослідковуються такі тенденції готовності молоді до вступу в шлюб (рис. 2.1):

- 68,4 % досліджуваних розуміють, що вдалий шлюб залежить не тільки і не стільки від глибоких почуттів, але й від організаційних здібностей. Молодь усвідомлює, що із вступом до шлюбу необхідно опанувати численними

соціальними ролями чоловіка, дружини, батька, матері, господаря, господині, невістки, зятя (більша частина курсантів 4-го курсу).

- 31,6 % респондентів готові до вступу в шлюб у неповній мірі, оскільки вважають себе не готовими до такого серйозного кроку, але в майбутньому припускають варіант створення власної родини (курсанти 1-го курсу).

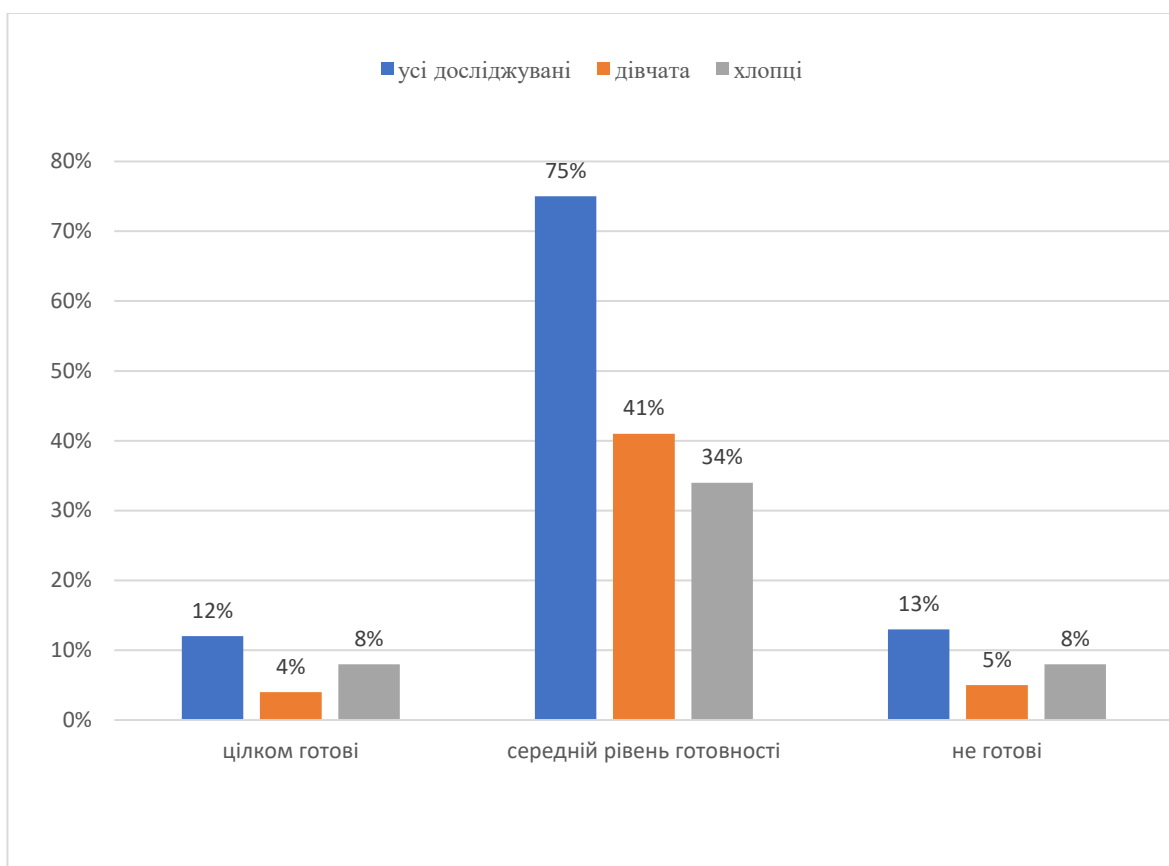

Рис. 2.2 Рівень готовності курсантів до шлюбно-сімейних відносин

В розробленій нами анкеті ми поставили запитання стосовно готовності курсантів до вступу у шлюбно-сімейні відносини, отримали наступні результати: із 100 % респондентів 17 % відповіли, що повністю готові, з них 12 % хлопці та 5 % дівчата, 30 % опитуваних сумніваються, з них 14 % дівчата та 16 % хлопці і 58 % відповіли, що не готові взагалі, з них 36 % дівчата та 22 % хлопці. Результати висвітлено на рис. 2.3.

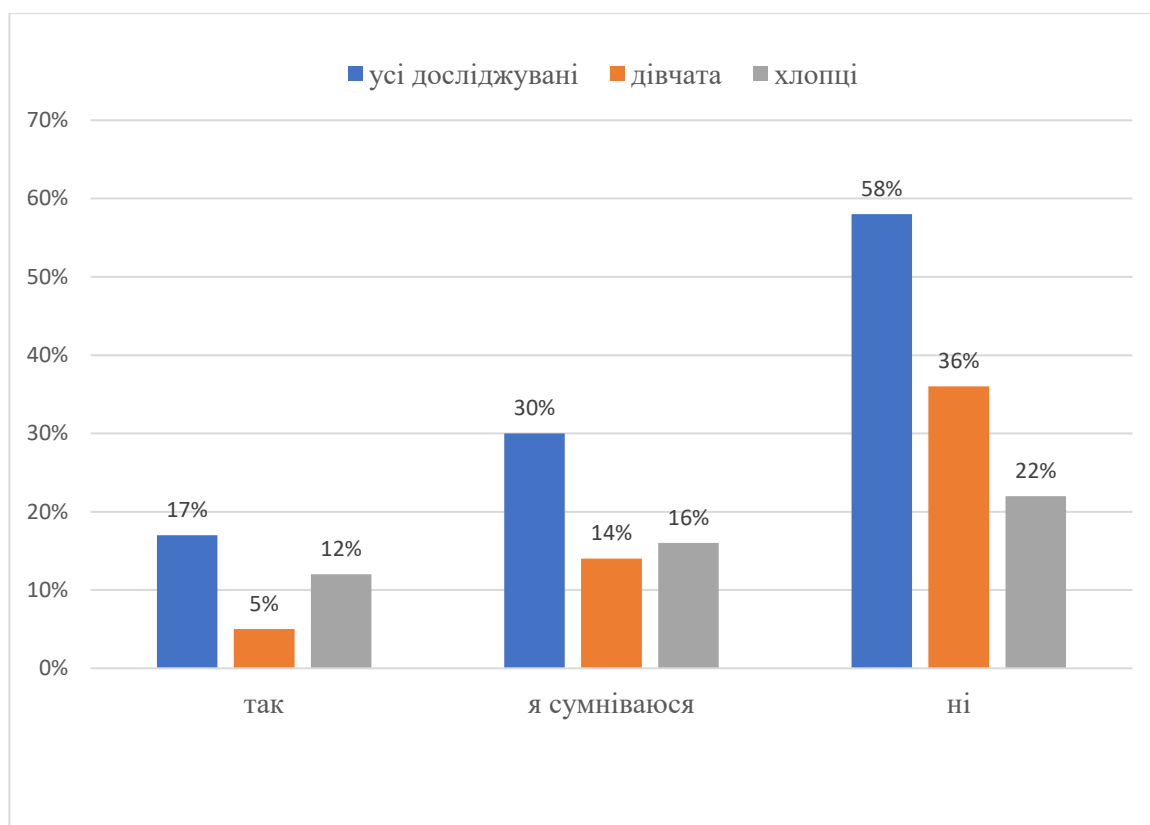

Рис. 2.3 Розподіл результатів щодо готовності курсантської молоді до шлюбу (за власною анкетною)

Проаналізувавши результати цих двох показників, ми бачимо, що більшість досліджуваних мають середній рівень готовності до сімейного життя, але більша частина з них вважають, що вони не готові до шлюбно-сімейних відносин; це може бути пов'язано з тим, що молоді люди звертають увагу на соціальні фактори готовності до сімейного життя, а не на психологічні особливості.

Підраховувавши отримані результати власної анкети ми отримали такі результати: по-перше, більша частина опитуваних на поставлене запитання «що означає для Вас шлюб?» відповіли: 52 % пояснили, що це велика відповідальність, 26 % опитуваних вважають, що це початок дорослого життя, 22 % поки не замислювались над тим, що позначає для них це поняття. Як бачимо з отриманих результатів, більша частина курсантів думає про шлюбні відносини у майбутньому і ставляться до цього дуже відповідально. Отримані результати представлені на рис. 2.4.

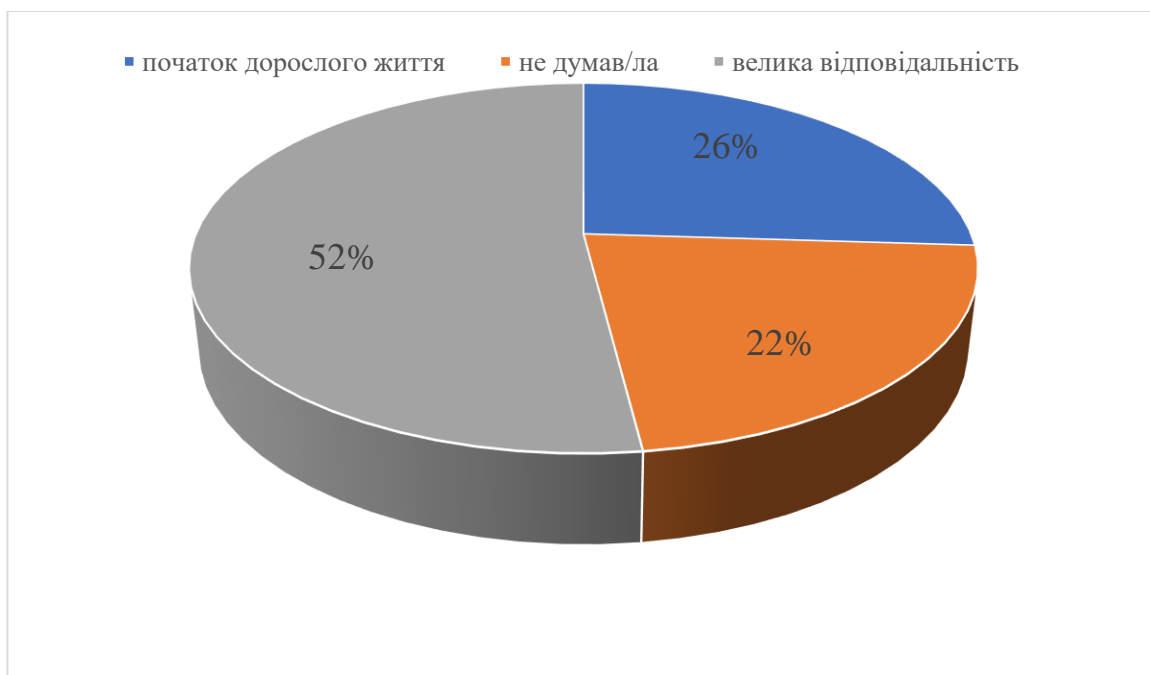

Рис. 2.4 Результати щодо думок про шлюб у курсантської молоді

В послідуєчому питанні нас стало цікаво дізнатися чи курсанти мають на даний час партнера. Ми визначили, що 62 % опитуваних перебувають у стосунках, 38 % – ні, і як вони пояснили, що це їх дратує та негативно позначається на психологічному стані (Рис 2.5).

Рис. 2.5 Розподіл результатів щодо перебування курсантів у стосунках

Наступне питання нашої анкети стосувалось того, чи піднімали курсанти тему шлюбу зі своїми партнерами. Результати були наступними: 45 % в невеликій, але достатній мірі піднімають тему шлюбу, але одружуватися ще не збираються. Як показали отримані дані, то більшість респондентів були з числа курсантів 4-го курсу навчання (31%), інші опитувані, а саме 55% – не піднімають цю тему і найближчим часом одружуватися не планують. Тут більшість опитуваних були курсантами 1-го курсу навчання. Схематично зображено на рис 2.6.

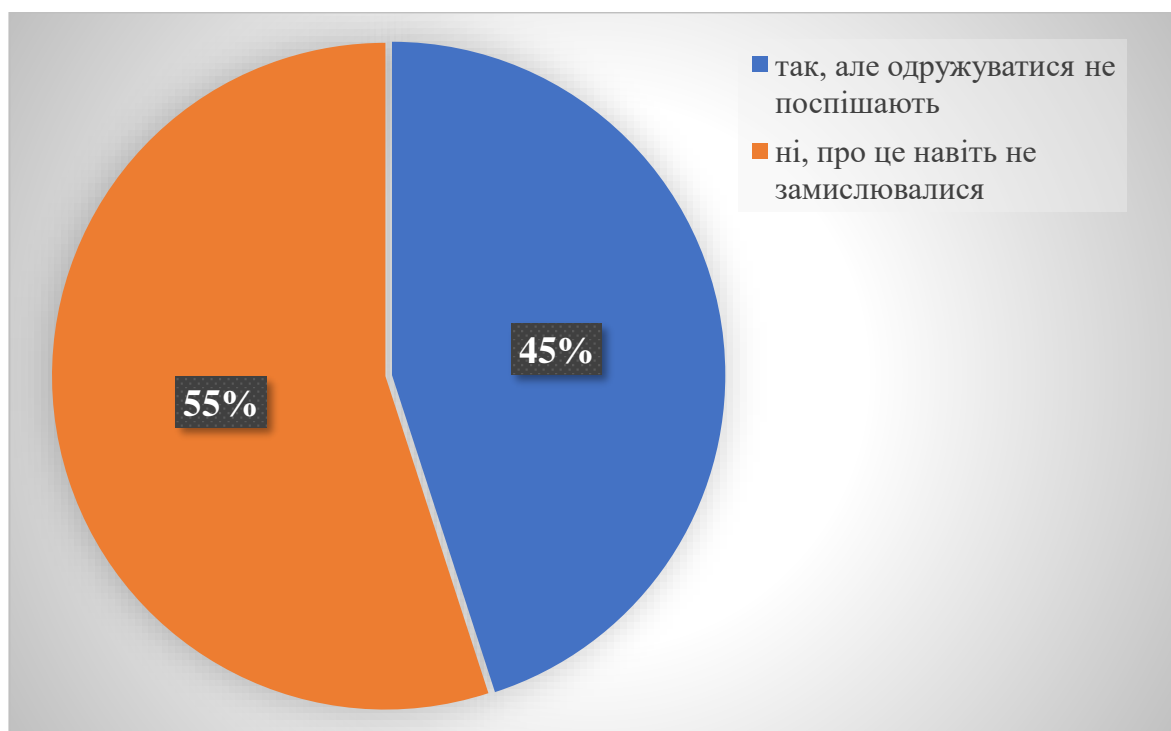

Рис. 2.6 Результати того, чи обговорює курсантська молодь тему шлюбу

Наше наступне питання визначало, який саме вік підходить для одруження на думку курсантів. Ми отримали наступні результати: 12% опитуваних відповіли, що у віці 18-20 років вже можна вступати у шлюбно-сімейні відносини, 39 % гадають, що цей вік має сягнути 21-23 роки, 35 % дали відповідь 24-26 років, а 14 % респондентів зазначили, що вікова категорія для одруження має бути у віці 27-30 роки. Отримані дані вказують на те, що більшість курсантів вважають, вік 21-23 років підходящим для шлюбу (рис. 2.7).

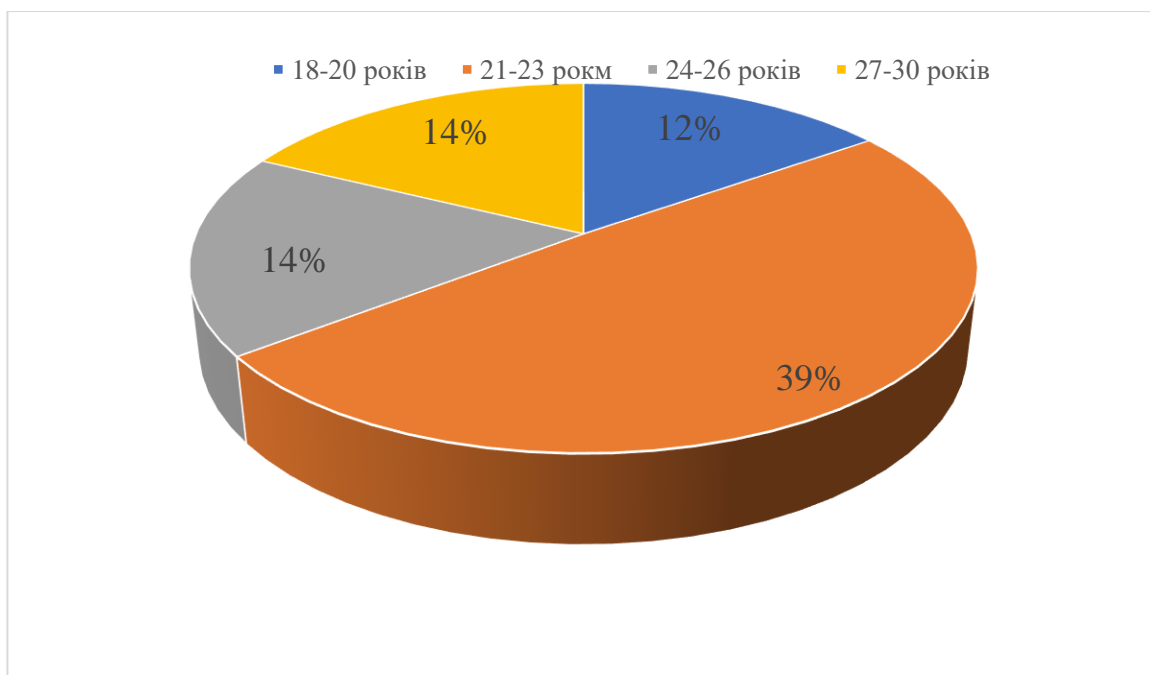

Рис. 2.7 Показники щодо найкращого віку для одруження

Цікавим ми побачили, що на одне з наших запитань, яке стосувалось домінуючої ролі в сімейних відносинах, то жоден з курсантів не вказав на жіночу, більшість з числа опитуваних, а саме 61 % вважають, що розподілу в шлюбних відносинах не має бути взагалі і 39 % вказали на чоловічу стать. Результати зображено на рис. 2.8.

Рис. 2.7 Показники результату: хто має бути домінантним в сімейних відносинах

Рис. 2.8 Показники результату: хто має бути домінантним в сімейних відносинах

Далі, ми хотіли побачити, як курсанти вважають, хто в більшій мірі має займатися вихованням дітей, чоловіки чи жінки? І ось які результати ми отримали: 5 % респондентів вважають, що вихованням мають займатися чоловіки (і це, до речі, відповіді дівчат), 17 % відповіли, що жінка має виконувати таку функцію, а 78 % опитуваних вважають, що розподілу не має бути і вихованням малечі мають займатися подружжя в цілому, як чоловік так і жінка (рис. 2.9). Отже, ми бачимо, що курсанти відійшли від стереотипного уявлення того, що лише особи жіночої статі мають бути повністю причетними до виховання дітей.

На наш погляд, дана тенденція пов'язана з тим, що молоді люди надають перевагу рівномірному розподілу ролей у подружніх відносинах, і сфера виховання дітей не є винятком.

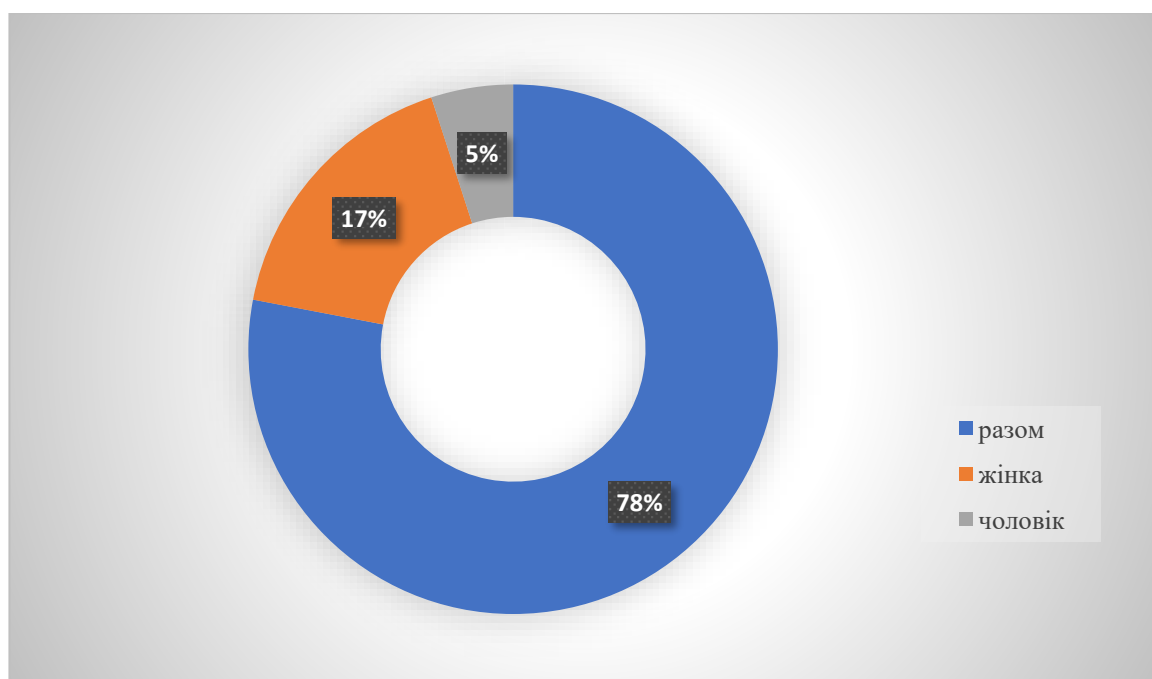

Рис. 2.9 Результати того, хто повинен займатися вихованням дітей у шлюбі

Стосовно питання, як курсанти відносяться до сексуальних стосунків ще до укладання шлюбу, ми отримали наступні результати: 53 % з числа курсантів вказали на те, що позитивно ставляться до інтимних стосунків ще до шлюбу і зазначили, що не бачать у цьому чогось поганого, 7 % гадають, що це для них є

негативним явищем, 40 % мають нейтральне відношення до ісексуальних стосунків до шлюбних відносин (рис. 2.10).

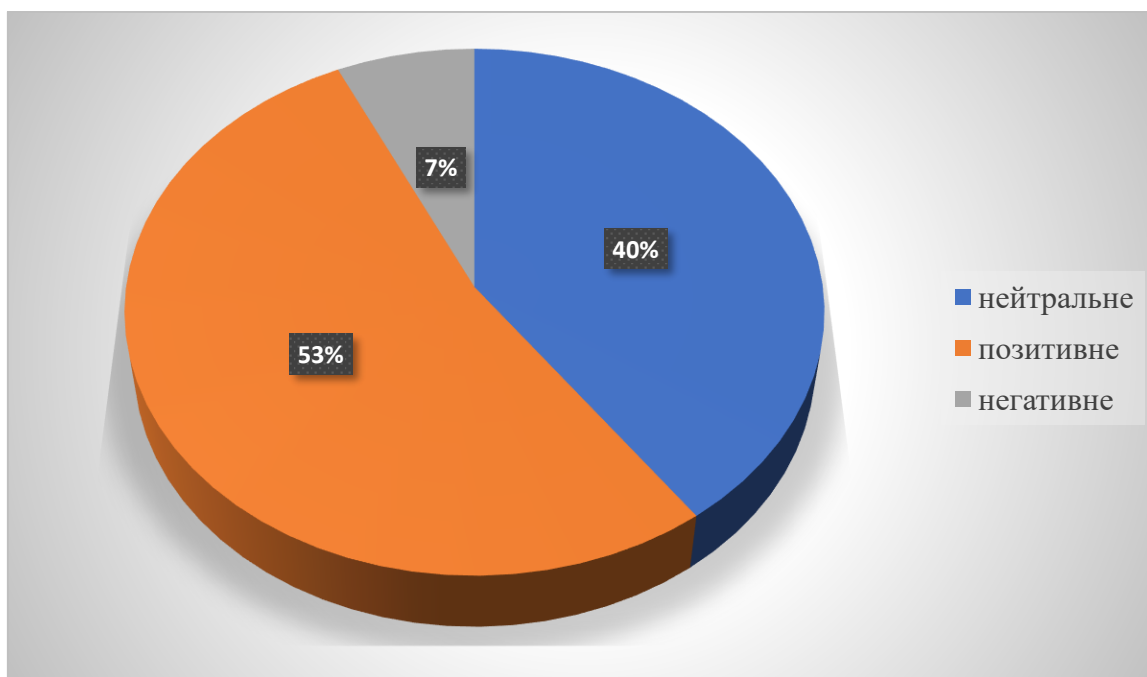

Рис. 2.10 Показники ставлення курсантів до дошлюбних сексуальних відносин

В розробленій нами анкеті нам було цікаво з'ясувати думку курсантської молоді щодо необхідності підготовки молоді до шлюбно-сімейних відносин із залученням відповідних спеціалістів (сімейних психологів, соціологів тощо). Ось які результати ми отримали: 75 % вважають, що підготовка має бути, серед яких жіночої статі – 46 %, чоловічої – 29 %. Всі інші схиляються до протилежної думки – 25 % (серед них 4 % - жіноча стать, 21 % - чоловіча). Отже, зробивши аналіз отриманих результатів ми побачили, що жіноча стать в більшій мірі вважає за необхідне підготовку молоді до сімейного життя із залученням фахівців в цій сфері (рис. 2.11).

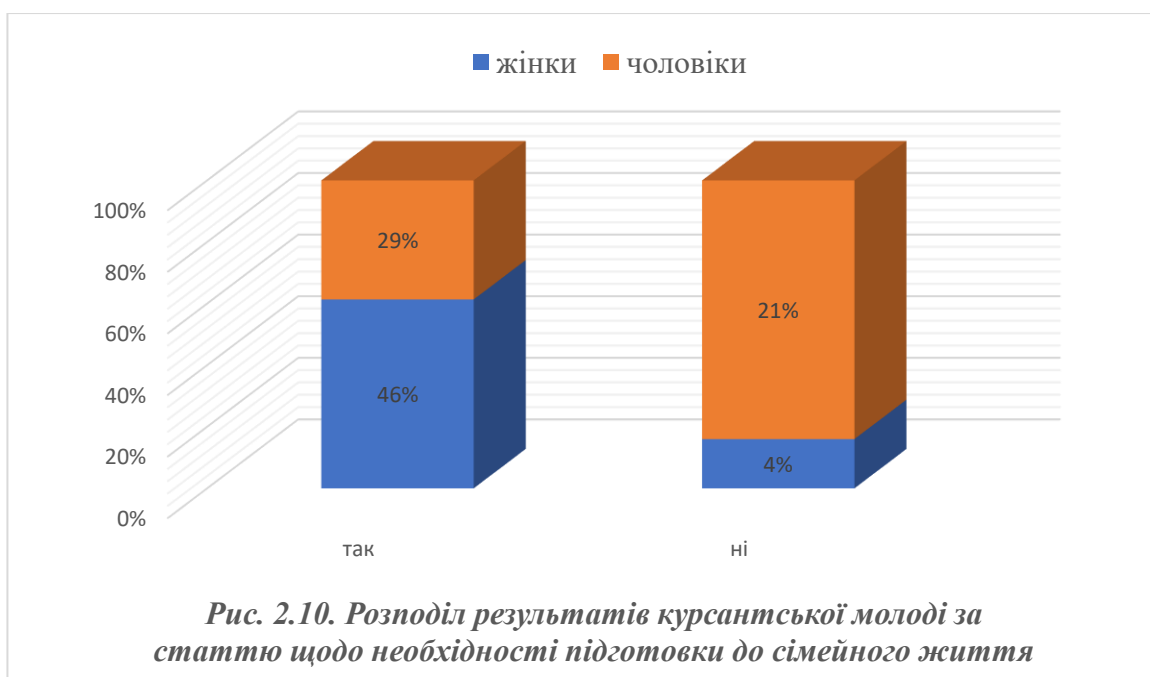

Рис. 2.11 Розподіл результатів курсантської молоді за статтю щодо необхідності підготовки до сімейного життя

Доповненням до попереднього запитання стало наше наступне, яке стосувалось саме того, яка підготовка має бути, які форми та методи її проведення повинні використовуватись спеціалістами. Наші респонденти відповіли наступним чином: 32 % вказали на те, що це потрібно проводити відповідні тренінгові заняття на цю тематику в школах та у вищих навчальних закладах, 31 % вважають, що мають проводитись шлюбно-сімейні консультації за участю сімейних психологів, 16 % - у формі індивідуальних та групових лекцій в органах реєстрації шлюбу, 15 % - перечитування спеціалізованих літературних джерел, 6 % - відео програми, теле- та радіопередачі. Отримані результати схематично зображені на рис. 2.12.

Рис. 2.12 Розподіл результатів щодо методів та форми підготовки до шлюбно-сімейних відносин

Наше 10 запитання визначало мотив вступу в шлюбно-сімейні відносини з точки зору курсантської молоді. Результати нас вразили, адже більша частина вважають, що попередньо має бути почуття кохання – 49 %, 22 % вказали на необхідність узаконити відносини, 12 % - задля уникнення відчуття самотності і 17 % - заради спільних інтересів та поглядів (рис. 2.13).

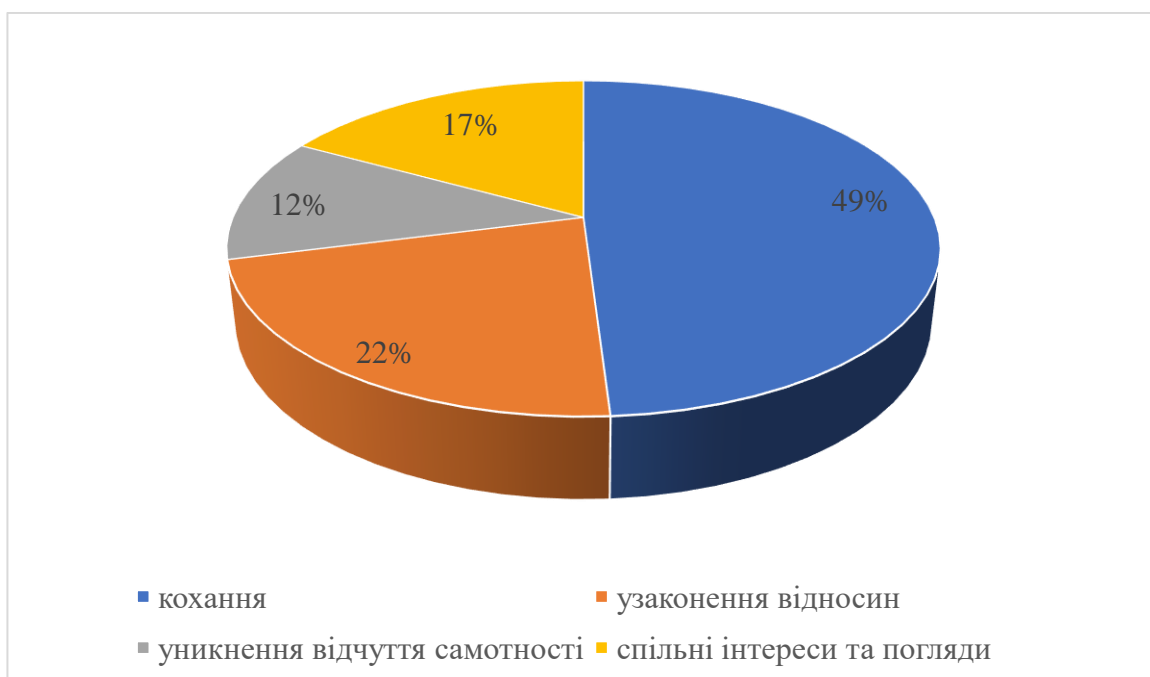

Рис. 2.13 Розподіл результатів щодо визначення мотиву для вступу у шлюбно-сімейні відносини

Що стосується цінності шлюбно-сімейних відносин, то курсантська молодь вважає, що це є коханням – 47 %, можливістю виховувати дітей – 15 %, відчуття потрібності близькій людині – 14 %, матеріальне забезпечення – 8 %, 16 % - емоційна та матеріальна стабільність (рис. 2.14).

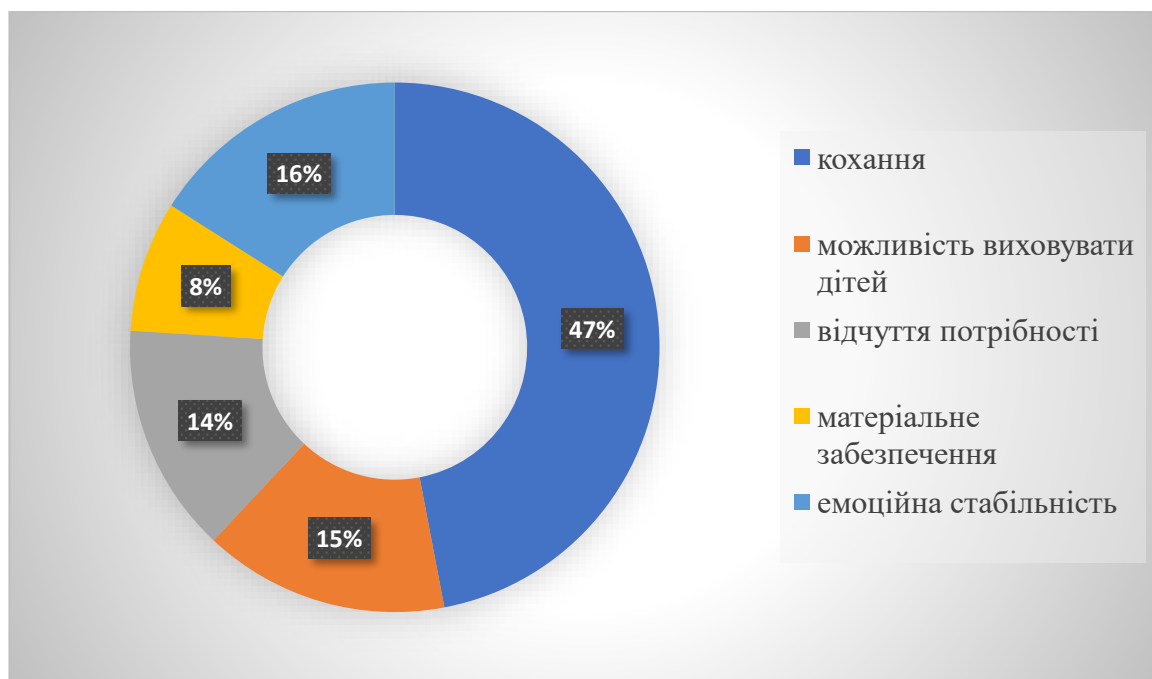

Рис. 2.14 Розподіл показників серед курсантів щодо цінності шлюбно-сімейних відносин

Стосовно питання, щодо рольових очікувань у сімейних відносинах, курсанти відповіли наступним чином. За *інтимно-сексуальною шкалою*: 37 % - прояви низького рівня, 61 % - прояви середнього та 2 % - високий. Відповідно до отриманих результатів ми бачимо, що серед курсантської молоді в більшій мірі переважає середній рівень значущості відносин сексуального характеру у шлюбно-сімейних відносинах. Курсанти вважають, що гармонія в сексуальних умовах є важливою умовою сімейного щастя, відношення до своєї «половинки» не завжди буде залежати від оцінювання її як партнера сексуальних відносин.

Наступна шкала – *ідентифікація з партнером*: 5 % - прояви низького рівня, 26 % - середній та 69 % - високий. Відповідно бачимо, що серед курсантів переважає високий рівень, а це говорить про те, що вони очікують спільних

інтересів та потреб у взаємостосунках, ціннісних орієнтацій, проведення дозвілля разом із своїм партнером.

Далі, *господарсько-побутова шкала*, яка дозволяє виміряти настановлення партерів на втілення господарсько-побутових функцій родини. За даною шкалою ми отримали наступні результати: 18 % - низький рівень, 51 % - середній рівень та 31 % - високий рівень. Такі дані нам дають змогу зробити висновок, що серед курсантської молоді домінує середній рівень очікувань від партнера активної участі у вирішенні побутових питань. Респонденти не виставляють завищених вимог щодо участі партнера в процесі організації побуту.

Шкала батьківсько-виховна дає можливість судити про відношення до батьківських функцій та обов'язків. Відповідно до неї, ми отримали наступні результати: 5 % - прояви низького рівні, 37 % - середній рівень та 58 % - високий рівень. Враховуючи зазначені дані, ми можемо зробити такі висновки, що у курсантської молоді домінує високий рівень вираженої акцентуації особистості на батьківську позицію, а це говорить про те, що курсанти батьківство визначають як одну з головних цінностей, що займає провідне місце в сімейному колі.

Шкала соціальної активності вказує на установку на важливості зовнішньої соціальної активності для стабільності шлюбних взаємовідносин. Курсанти надали такі результати: 4 % - низький рівень прояву, 58 % - середній рівень та 38 % - високий рівень. Все це говорить нам, що молоді особи мають орієнтацію на те, що сімейний партнер має бути наділений професійними інтересами та суспільною роллю.

Психотерапевтична шкала позиціонує установку особистості на необхідність емоційно-психотерапевтичної функції подружнього життя: 5 % - низький рівень, 45 % - середній рівень та 50 % - високий рівень. Зазначені результати вказують на те, що курсанти мають орієнтацію на здійснення ним ролі емоційного лідера в сім'ї щодо питань покращення психологічного клімату в родині, емоційної, моральної та психологічної підтримки.

Шкала зовнішньої привабливості відображає ставлення чоловіка (дружини) до важливості зовнішнього вигляду. Ми отримали наступні результати: 8 % – низький рівень прояву, 54 % – середній рівень та 38 % – високий рівень, а це дозволяє зробити висновок, що молоді люди надають значення зовнішності свого партнера. Отримані результати методики «Рольові очікування та домагання у шлюбі» зображені на рис. 2.15.

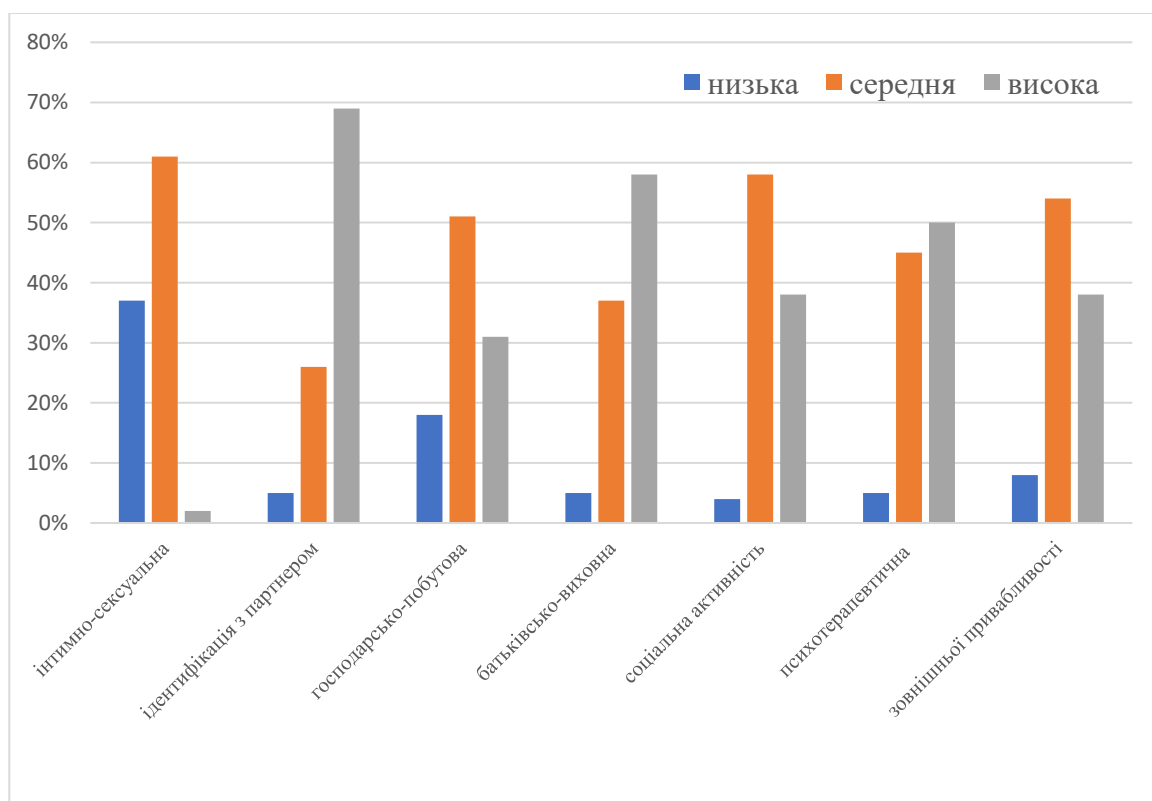

Рис. 2.15 Результати за методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі»

Дослідивши наукові джерела з даної проблематики та здійснивши кількісний аналіз та інтерпретацію результатів досліджень по даній темі, встановлено, що психологічна готовність до шлюбно-сімейних відносин має зв'язок з індивідуально-психологічними особливостями та життєвими цінностями особистості. Заради того, аби перевірити цей зв'язок, ми використали кореляційний аналіз Пірсона.

Результати кореляційного аналізу:

«Готовність до сімейного життя» має кореляційний зв'язок із: цінність-саморегуляція ($R=0,519$; $q\leq 0,002$; $p\leq 0,01$); цінність - досягнення ($R=0,497$; $q\leq 0,007$; $p\leq 0,01$), цінність-стимулювання ($R=0,645$; $q\leq 0,000$; $p\leq 0,01$); цінність - влада ($R=0,389$; $q\leq 0,036$; $p\leq 0,05$); цінність - безпека ($R=0,478$; $q\leq 0,009$; $p\leq 0,01$); цінність - конформність ($R=0,493$; $q\leq 0,007$; $p\leq 0,01$); цінність - традиції ($R=0,559$; $q\leq 0,001$; $p\leq 0,01$); цінність -прихильність ($R=0,597$; $q\leq 0,001$; $p\leq 0,01$); цінність – самоорієнтація ($R=-0,364$; $q\leq 0,051$; $p\leq 0,05$) (рис.2.16).

З вище зазначеного ми можемо стверджувати, що у курсантської молоді присутні такі життєві цінності як: самостійність, відповідальність, цілеспрямованість, широта поглядів та мислення, самоповага та саморефлексія, соціальне визнання, традиції, благочестя, віросповідання, кохання, вірність тощо. Все це вказує на їхню психологічну готовність до вступу у шлюбно-сімейні відносини.

Таким чином, можна зробити висновок, що психологічна готовність молодих людей до шлюбно - сімейного життя залежить від існуючих цінностей молодої людини. Кореляційний аналіз за Пірсоном дозволив нам довести, що психологічні чинники готовності до подружнього життя пов'язані з життєвими цінностями.

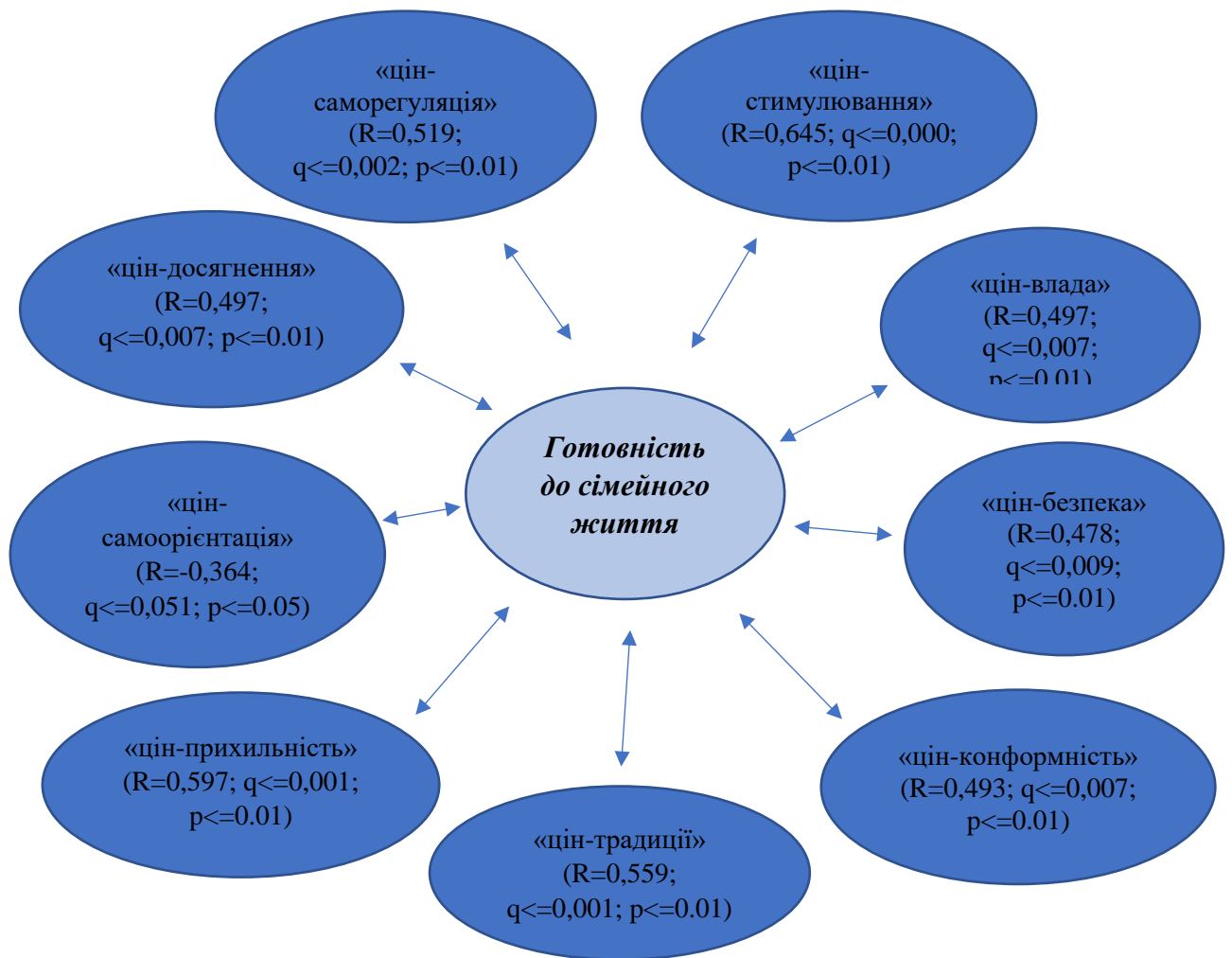

Рис. 2.16 Кореляційна плеяда щодо готовності до сімейного життя

2.3. Психолого-педагогічні аспекти розвитку та подальшого формування готовності до шлюбу курсантської молоді

У сучасних наукових дослідженнях систематично аналізується та висвітлюється увага до сімейних аспектів та проблем, що виникають в даному середовищі. Такий підхід дозволяє розвивати родини та міжособистісні стосунки, надаючи необхідну підтримку та керуючи їх взаємодією з іншими соціальними та державними структурами. Особлива увага приділяється завданню формування уявлень про сім'ю в підлітковому віці, оскільки саме тоді виникають передумови для створення родини: потреба в любові, сексуальна орієнтація, самостійність у виборі партнера, прийнятті рішення про шлюб і т.д.

У цьому контексті молоді люди активно стикаються з особистими та міжособистісними питаннями та проблемами, пов'язаними з сімейним життям, які потребують власного рішення та набуття навичок самостійного вирішення в майбутньому.

На сучасному етапі розвитку суспільства, як зазначають Крижановська Л. та Скоринина-Погрібна О., відбувається трансформація уявлень осіб молодіжного віку про інститут сім'ї, що пов'язано з численними негативними тенденціями. До них відносяться: низький рівень мотивації до створення родини, зміна уявлень про сімейні цінності, поширення неповних сімей, відмова від батьківства, акцент на матеріальні цінності над моральними, асоціальність у сімейних стосунках і передача виховних функцій навчальним закладам. Психологічна готовність молоді до шлюбу визначає характер майбутніх сімейних стосунків, а її відсутність ускладнює перехід від емоційних стосунків між партнерами до формалізованих зобов'язань [40].

Дослідження Сушицької І. свідчать про низький рівень готовності сучасної молоді до створення родини та виконання обов'язків подружжя та батьків. Це спричиняє сімейні конфлікти, збільшення кількості неблагополучних сімей та розпад шлюбів.

Психологічна готовність до створення сім'ї визначається наявністю певної системи установок та сімейних цінностей, спрямованих на позитивні відносини між подружжям, а також наявністю відповідних мотивів та здібностей [56]. Підготовка курсантської молоді до сімейного життя має ґрунтуватися на системі знань, умінь та навичок, набутих у процесі навчання. Цей процес визначається як передача необхідних знань та навичок у всіх аспектах сімейного та подружнього життя, включаючи міжособистісні та рольові відносини, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми та їх освіту, а також статеве виховання.

Підготовка молоді до сімейного життя – це комплекс методів, спрямованих на формування позитивного ставлення до збереження та підтримки родинних зв'язків [1].

Психологічна готовність до шлюбу, за визначенням Магдисюк Л., є інтегральною характеристикою, яка охоплює психологічні мотиви, знання, уміння, навички та властивості особистості. Ці компоненти проявляються в когнітивному, мотиваційному, операційному, емоційному та поведінковому аспектах.

На думку Денисенка А., психологічна готовність до шлюбу – це стійкий стан особистості, що складається із системи соціальних та особистісних установок, поглядів та сімейних цінностей, орієнтованих на побудову позитивних подружніх відносин [47].

У дослідженнях Сисенка В. готовність до шлюбу розуміється як формування специфічного морального комплексу почуттів та рис характеру. Дослідник вводить поняття «придатність до шлюбу» та виділяє його складові, такі як: здатність піклуватися про іншу людину та робити добро; співпереживання та «входження» в емоційний світ партнера, здатність зрозуміти його та набути духовної єдності; співпраці та спілкування; високий моральний рівень, який передбачає толерантність, розуміння і прийняття іншої людини з усіма її недоліками та стриманість власних егоїстичних орієнтацій.

На думку Кравця В., готовність людини до шлюбу та сім'ї виявляється в розумінні суспільної значущості своїх вчинків, обов'язків подружжя, відповідальності за сім'ю та дітей, а також у добровільному прийнятті невизначених турбот і обмежень щодо особиста свобода в сімейному житті. Автор вважає, що рівень готовності до подружнього життя визначає подальшу стабільність і тривалість існування сім'ї.

Результатом навчання є готовність молоді до сімейного життя, що передбачає наявність у неї достатньо соціально-педагогічних, соціально-психологічних, психолого-педагогічних, юридичних, економічних і т.д. знань у питаннях формування особистості. Сюди також входить розвиток навичок здорового способу життя у молоді, розвиток гендерно-рольової ідентифікації, вдосконалення комунікативних навичок, корекція особистісних проблем, моральне та духовне виховання.

Під час підготовки також враховується створення власного іміджу володіння знаннями з питань планування сім'ї, збереження репродуктивного здоров'я, збереження та розвитку сімейних традицій, а також відповідального батьківства, що сприяє народженню здорових дітей [35].

Проблема вивчення готовності молоді до вступу в шлюбне життя набуває широкого розгляду в соціологічній і психологічній науці. Поняття готовності людини до шлюбу та сімейного життя включає такі складові:

1. Фізична та фізіологічна зрілість, яка визначається як здатність чоловіка зачати, а жінки виносити та народити здорову дитину. При цьому виникає суперечність між законодавчо встановленим шлюбним віком, що вказує насамперед на фізичну зрілість, та соціальну зрілість, яка зазвичай настає значно пізніше.

2. Соціальна готовність передбачає рівноправність майбутніх шлюбних партнерів, здатних виконувати соціальні ролі та обов'язки, усвідомлення правових основ шлюбу та готовність брати на себе відповідальність один за одного та за дітей, а також здатність забезпечити матеріальне благополуччя. приналежність до сім'ї.

3. Етико-психологічна готовність передбачає формування адекватних шлюбно-сімейних стосунків, розуміння обов'язків і відповідальності, уміння оцінювати власні почуття і ставлення до партнера, а також формування позитивних уявлень про шлюб і сім'ю.

4. Сексуальна готовність включає орієнтацію на спільність сексуальних і еротичних переживань з коханим партнером, здатним розділити відповідальність за спільну роботу і виховання дітей з метою забезпечення сприятливого розвитку потомства [24].

Ковальов С. підкреслює необхідність формування адекватних уявлень юнаків про шлюб та сім'ю. Сюди входить правильне розуміння взаємозв'язку любові та шлюбу, подолання споживчих тенденцій щодо сім'ї та супутника життя, а також виховання реалізму та чесності у відносинах із самим собою та

оточуючими. Андрєєва Т. вказує на важливість формування стандартів мужності та жіночності у контексті готовності до шлюбу та сімейних відносин.

Вона зазначає, що процес формування статевої ідентичності та еталонів мужності та жіночності починається з перших днів життя дитини, але найінтенсивніше розвивається в підлітковому та юнацькому віці під впливом інтенсивного спілкування з особами протилежної статі.

На думку Левицької Т., готовність студентів до входження в сімейне життя є складним психологічним феноменом, який залежить від різних суб'єктивних і об'єктивних факторів.

До суб'єктивних факторів належать такі аспекти, як вік курсантів, сприятливий для створення сім'ї та народження дитини; їх темперамент та характер; мотивація, що спонукає молодих людей одружуватися; і навіть соціальна зрілість. Що стосується основних об'єктивних факторів, то до них відносяться вплив суспільної думки (страх залишитися «старою дівою», приклад друзів, які вже мають свої сім'ї); бажання батьків не упустити вигідну кандидатуру на шлюб для своєї дитини; а також розширені можливості вибору супутника життя, які пропонуються у навчальному закладі [41].

У наукових дослідженнях Торохтія Б. визначено ключові аспекти, що складають психологічну готовність до шлюбу. До них відносяться: 1) прийняття нової системи обов'язків по відношенню до шлюбного партнера і майбутніх дітей; 2) розуміння прав і гідності інших членів сімейного союзу та визнання засад рівноправності у відносинах між людьми; 3) схильність до повсякденного спілкування та співробітництва, злагодженості взаємодій з представником протилежної статі, що вимагає високої моральної культури; 4) здатність пристосовуватися до звичок і рис характеру іншої людини, а також розуміння її психічного стану.

Згідно з дослідженнями вчених, психологічна готовність до шлюбу розглядається як інтегративна якість особистості, в основі якої лежить адекватне сприйняття молодою людиною сукупності вимог, обов'язків та соціальних норм поведінки, що регулюють сімейне життя, а також на творче ставлення до них.

Узагальнюючи фактори готовності курсантів до створення сім'ї, їх можна поділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносяться мотиви шлюбу, психологічна сумісність партнерів, подружні прагнення, темпераментні особливості, відповідальність і емпатія. До зовнішніх відносяться особливості дошлюбного спілкування, матеріальне становище партнерів, вплив батьківської сім'ї, університету і ЗМІ.

Таким чином, психологічна готовність до сімейних стосунків виявляється багатоаспектним феноменом, що базується на різних аспектах особистості, які забезпечують стабільність і благополуччя в сімейному контексті.

Ми вважаємо, що подружнє життя вимагає відповідного виховання підростаючого покоління і має включати такі основні аспекти:

1. Юридичний, орієнтований на ознайомлення з основами законодавства про шлюб та сім'ю; з обов'язками подружжя стосовно один одного, до дітей, до суспільства, з важливими положеннями сімейного права.

2. Соціальний, що характеризує державну політику в галузі шлюбно-сімейних відносин та демографії та містить дані про призначення родини, сімейні цінності, соціальну сутність шлюбно-сімейних відносин, соціальних ролях подружжя та батьків.

3. Моральний, що характеризують виховання наступних моральних якостей: відповідальності, вірності, чесності, стриманості, доброзичливості, поступливості; доброзичливе ставлення до представників іншої статі; повага до матері, батька, старших і молодших; почуття обов'язку перед дружиною, сім'єю, дітьми; культура інтимних почуттів

4. Формує концепцію особистісного розвитку – це психологічний; про психологічні основи шлюбно-сімейного життя, уміння розуміти психологію інших людей; про особливості психології міжособистісних стосунків серед молоді; розвиток почуттів, необхідних для подружнього та сімейного життя; комунікативні навички.

5. Фізіолого-гігієнічний, що включає знання фізіологічних особливостей чоловічого та жіночого організму; питання особистої гігієни; особливості сексуального життя і т.д.

6. Той, який включає формування уявлень про роль сім'ї у вихованні дітей, є педагогічним. Його педагогічний потенціал, специфіка сімейного виховання, виховні функції батька та матері, шляхи підвищення педагогічної культури батьків.

7. Володіння знаннями про сімейний бюджет, культуру побуту, навички ведення домашнього господарства тощо – економічні та економічні.

Найважливішим засобом попередження ранніх розлучень молодих сімей є психологічна підготовка молоді до шлюбу та сімейного життя. Таким чином, до ефективних методів профілактики та попередження розлучень відносяться: лекції у ВНЗ, тренінги, індивідуальні психологічні консультації подружжя до шлюбу, просвітницька робота.

Важливо, що розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї має формуватися як психологічно обґрунтований процес, під час якого мають бути мобілізовані особистісні ресурси як суб'єкти адекватного вибору шлюбного партнера та створення стабільної сім'ї. В результаті цього процесу студенти повинні набути знань, навичок та вмінь, необхідних для вибору шлюбного партнера та організації сімейного життя.

Враховуючи дослідження науковців (Кісарчук З., Ермусевич А., Чепелева Н. та ін.), ми дійшли висновку, що найбільш ефективними формами підготовки студентів ВНЗ до створення родини можуть бути: організація роботи інформаційно-консультаційних служб. з питань сімейно-шлюбної взаємодії, планування сімей та роботи клубів молоді сім'ї; проведення зустрічей з фахівцями, які займаються проблемами створення та проживання молоді сім'ї; розповсюдження інформаційних матеріалів та буклетів щодо вибору шлюбних партнерів та сімейного життя; організація заходів до відзначення Міжнародного дня сім'ї, День матері та інші свята. Також традиційні та інноваційні колективні, групові та індивідуальні форми взаємодії: інтернет-зустріч, створення сімейних

сайтів, презентація сімейної ради, консультаційні центри, освітні семінари, альбомна технологія, відкриття сім'ї, сімейний архів, сімейний музей тощо.

Складним процесом є розвиток психологічної готовності студентської молоді вишу до створення сім'ї, ефективність якої багато в чому залежить від її організації та від членів, які грають у ній активну роль.

Припускаємо, що суб'єктами розвитку психологічної готовності курсантської молоді до створення сім'ї є: викладачі, куратори груп, адміністрації ВНЗ, психологи та, власне, самі курсанти. Цьому можуть сприяти відповідні обов'язки та посади. Але цей процес буде ефективним лише за умови активної позиції відповідних посадових осіб у реалізації завдань розвитку психологічної готовності курсантської молоді до створення родини.

Важливо, щоб зміст цих завдань визначався не тільки основною метою підготовки курсантів, а й готовністю самих суб'єктів до такої діяльності, а також їх бажаннями та можливостями в цій сфері. По-перше, вони розуміють свою роль і місце в цьому процесі. По-друге, вони хочуть приймати участь. По-третє, вони мають необхідні знання, які б допомогли їм правильно організувати роботу з підготовки курсантів до створення сім'ї. Гостра потреба у проведенні занять психологами з адміністрацією вузів та викладачами, узгодження з ними завдань щодо підготовки студентів до створення сім'ї.

Ми дійшли висновку, що сім'ю як соціальну групу важко охарактеризувати та зрозуміти, беручи до уваги лише знання про окремо взятих її членів. Сім'я це відкрита система, яка постійно розвивається, має свої особливості, значні адаптивні можливості. Зміни в одному з елементів системи, позначаються на всій сім'ї. Дисгармонія одного з членів родини є відображенням системних порушень сім'ї.

Готовність молоді до створення сім'ї - це тривалий процес молодого людини оволодіння вміннями та навичками, знаннями, які є важливими та необхідними для підбору шлюбного партнера та організації сімейного життя. Завданнями цього шляху є: виформовування потреби у створенні повноцінної, гармонійної, стабільної сім'ї, наближення цих потреб до певного морального рівня;

збільшення розуміння про особливості сімейно-шлюбної взаємодії, планування та ведення сімейного господарства, народження та виховання дітей; розуміння певних проблем і труднощів сімейного життя та способів їх подолання; збільшення розуміння відповідальності молоді за сімейне життя; виформовування комплексу почуттів та особливостей характеру, необхідних для щасливого, гармонійного сімейного життя.

Важливо запропонувати молодим людям відповідне навчання, тренінг, вправи на самопізнання, саморозуміння. Пізнаючи себе, молода людина отримує більше розуміння та прийняття партнера, проблемних питань, з якими ще потрібно попрацювати, готовності чи неготовності своєї до створення сім'ї, та бачення свого майбутнього.

Більша частина з числа респондентів на запитання «Що для вас шлюб?», дали наступні відповіді: 52 % – велика відповідальність, 26 % опитуваних вважають, що шлюбно-сімейні відносини це є початком дорослого життя, 22 % курсантів поки не замислювалися, що для них сімейні відносини і який їх зміст. На запитання щодо наявності партнера, наші респонденти відповіли наступним чином: 62 % опитуваних перебувають у стосунках, 38 % – ні. Тут ми побачили, що більша частина розуміють сімейні відносини як велику відповідальність та початок дорослого життя. А це говорить про те, що модель поведінки в родині, відсутність конфліктних ситуацій в сім'ях, повага, честь до членів родинного кола позитивно відображаються на загальних уявленнях даного феномену.

Проведені емпіричні дослідження показали, що в цілому молодь, яка виховувалася як у повних, так і в неповних сім'ях відчуває емоційний комфорт у батьківських родинах, про що свідчать низькі показники курсантів за критеріями рівня сімейної тривожності, нервово-психічної напруженості та загальної незадоволеності кліматом у сім'ї.

Поряд з цим, встановлено статистично значущі відмінності у групах досліджуваних за показниками «сімейна тривожність» та «нервово-психічна напруга», які вказують на те, що більше задоволені сімейною атмосферою курсанти з неповних сімей. Дану тенденцію можна пояснити тим, що у повних

родинах частіше виникають сварки між батьками, присутні випадки неблагополуччя одного з батьків, наявні факти нелюбові одного з батьків до дитини та ін., у той час як у неповних сім'ях проявляється більш тісний зв'язок між дитиною та одним із батьків.

Емпірично встановлено, що загалом молодь і з повних, і неповних сімей готова до створення власної сім'ї. Недостатній рівень готовності не виявлено у жодного курсанта. Студентів, які проявляють готовність на достатньому рівні більше з повних сімей.

ВИСНОВКИ

Сьогодні, як ніколи, зважаючи на економічні, політичні, суспільні проблеми у державі, відбувається переоцінка цінностей, зростає інтерес до проблем створення та функціонування сім'ї. Однією з найважливіших сторін сучасної перебудови сімейно – шлюбних відносин є трансформація ролевих відносин в сім'ї. У даний час шлюбно-сімейні норми, рольові відносини є не до кінця визначені, і перед сучасною сім'єю постає ряд соціально-психологічних проблем. Найважливішими з них є проблеми «вибору» кожної сім'єю способу рольової взаємодії і формування відносин членів сім'ї до різних аспектів рольової поведінки в сім'ї.

Молодої людини система цінностей, в цілому, і сім'ї, зокрема, є основою, на якій надбудовується її ставлення до світу. Сімейні цінності обумовлюються унікальністю і соціальним значенням сім'ї. Та зміни, що відбулися в українському суспільстві протягом останніх десятиліть, деструктивно вплинули на економічну стабільність сім'ї та її духовну цілісність. Знижується соціальна значимість материнства і батьківства, відбувається девальвація сімейних цінностей, батьківська сім'я не є прикладом для наслідування для молодої людини.

Структура сімейних цінностей за актуальністю, ступенем їх важливості, необхідності в даний період життя сім'ї не є постійною. На різних стадіях життєвого циклу сім'ї, одна і та ж цінність може займати різне порядкове місце за значимістю. Та, дуже суттєві розбіжності в індивідуальних системах подружніх цінностей, можуть бути причиною численних конфліктів і різної руйнівної сили для шлюбу. Значні розбіжності сімейних цінностей у подружжі заважає їм налагодити стійкий уклад сімейного життя.

В роботі узагальнено теоретичні підходи, які існують в сучасній психологічній літературі щодо дослідження питання готовності молоді до вступу у шлюбно-сімейні відносини, психологічних чинників вибору молодою людиною цивільного шлюбу, особливостей дошлюбного етапу та ін. Проведено обробку даних за допомогою методів первинної та вторинної математичної

статистики, а саме: частотний аналіз, варіаційний аналіз, кореляційний аналіз, де достовірні відмінності у групах вивчалися за допомогою U-критерія Манна-Уїтні, а також за допомогою кореляційного аналізу К.Пірсона.

Результати проведеного теоретичного аналізу наукових джерел, зарубіжних та вітчизняних вчених, проведеного емпіричного дослідження дозволяють дійти таких висновків:

1. На основі проведеного теоретичного аналізу проблеми дослідження готовності курсантської молоді до вступу в шлюбно-сімейні відносини встановлено, що сім'я – це одна з найважливіших форм організації життя людей, яка має фундаментальне значення як для індивіда, особистості, так і для суспільства. Певний психологічний клімат, який народжується в сім'ї відкладає свій слід на уявленні дитини про суть родини в житті кожної людини, чудові стосунки між членами сім'ї закладають передумови для готовності молоді до вступу в шлюб.

Дошлюбні уявлення молодих людей базуються переважно на досвіді батьківської сім'ї. Тим самим, приклад батьків також вказує на ті негативні риси міжособистісної взаємодії подружжя, яких дитина, ставши дорослим, буде намагатися уникати в своїй сім'ї.

2. Опрацювавши наукові джерела, ми охарактеризували основні поняття, фактори та чинники психологічної готовності молоді до шлюбу та сімейного життя. Наявність великої кількості досліджень з проблеми психологічної готовності до шлюбу свідчить про її актуальність, але водночас цю проблему не можна вважати вирішеною в багатьох аспектах.

Готовність молоді до сімейного життя передбачає формування і розвиток конструктивних шлюбно-сімейних відносин, посилення орієнтації на родинне життя, оволодіння знаннями, вміннями і навичками, які пов'язані зі створенням гармонійних шлюбних відносин. Психологічна готовність до створення родини включає в себе педагогічну грамотність, процес виховання, побутові та економічні навички та вміння тощо.

Педагогічна грамотність – це знання закономірностей розвитку та навичок догляду за дитиною. Господарсько-економічні включають уміння планувати, розподіляти, дотримуватися сімейного бюджету, правильно організувати дозвілля і побут, створювати затишок у родині. Педагогічна готовність включає і статеve виховання — отримання необхідних знань про інтимні сторони життя особистості, правильних поглядів на особисті стосунки між статями, знання у тому, як вберегти любов.

3. Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки молоді до шлюбу. Проблема підготовки молоді до шлюбу не є новою, різні її аспекти висвітлюються у роботах багатьох науковців. Проте, лише незначна кількість дослідників розглядає проблему впливу типу сім'ї, в якій виховувалась людина, а також психологічної атмосфери батьківської сім'ї на готовність молоді до шлюбу.

Аналіз науково-психологічних джерел свідчить про те, що окремі проблемні питання, пов'язані з розвитком психологічної готовності людини до створення сім'ї, розглядали у своїх працях такі дослідники, як Андрєєва Т. (сімейна психологія), Ковальов С. (психологія сучасної сім'ї), Меньшутін В. (допомога молодій сім'ї), Онищенко Г. (рольова взаємодія в молодій сім'ї), Кляпець О. (психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу), Кочкарова Ф. (готовність студентів-юристів до створення сім'ї) та ін.

4. Проведено нами емпіричне дослідження показало, що в цілому молодь, яка виховувалася як у повних, так і в неповних сім'ях відчуває емоційний комфорт у батьківських родинах, про що свідчать низькі показники курсантів за критеріями рівня сімейної тривожності, нервово-психічної напруженості та загальної незадоволеності кліматом у сім'ї.

У результаті кореляційного аналізу виявлено, що: «Готовність до сімейного життя» має кореляційний зв'язок з: «цінність-саморегуляція», «цінність-стимулювання», «цінність-досягнення», «цінність-влада» «цінність-безпека», «цінність-конформність», «цінність-традиція», «цінність-прихильність», «ціннісна самоорієнтація». Коли молоді люди досягають

достатнього рівня самостійності, мислення і дій, лідерства власних поглядів, самодостатності, рішучості, самостійного цілепокладання, відповідальності, молоді люди стають готовими до сімейного життя.

5. Виявлено обернений зв'язок між загальною незадоволеністю сімейною атмосферою у неповній сім'ї та рівнем готовності молоді до шлюбу. Встановлена кореляція свідчить про те, що чим більше курсанти незадоволені емоційною атмосферою в сім'ї, тим нижчий рівень готовності до вступу в сімейно-шлюбні відносини вони проявляють.

Також виявлено обернений помірний зв'язок між показниками «сімейна тривожність» та «рівень готовності до шлюбу». Дана кореляція ілюструє те, що зі збільшенням сімейної тривожності членів родини досліджуваної молоді з неповних сімей, зменшується рівень готовності її до вступу в шлюб.

6. На підставі отриманих результатів, нами визначено психолого-педагогічні аспекти розвитку та подальшого формування готовності до шлюбу курсантської молоді.

Важливо, що розвиток психологічної готовності курсантів до створення сім'ї має формуватися як психологічно обґрунтований процес, під час якого мають бути мобілізовані особистісні ресурси як суб'єкти адекватного вибору шлюбного партнера та створення стабільної родини. В результаті цього процесу студенти повинні набути знань, навичок та вмінь, необхідних для вибору шлюбного партнера та організації сімейного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамська З. М. Психолого-педагогічні засади розвитку суб'єктності майбутніх психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Івано-Франківськ, 2010. 20 с.
2. Алексеев Т.Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї. Навч. К.: ІЗМН, 1997. 256 с.
3. Андреева Т.В. Сімейна психологія: навчальний посібник. Київ, видавництво «Мова», 2004. С. 57-59.
4. Антонова Н. О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності психолога: монографія. Слов'янськ: Видавець Маторін Б.І., 2010. 561 с.
5. Батищева Г.О. Робота соціальних служб для молоді з молодією сім'єю (методичні рекомендації). К.: А.Л.Д., 1996. 100 с.
6. Бондарчук О. І., Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : монографія. Київ: ТОВ «НВП «Інтер-сервіс», 2014. 180 с.
7. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : МАУП. Київ, 2001. С. 98-100.
8. Бондарчук О. І. Технологія формування психологічної компетентності суб'єктів освітнього процесу в умовах відкритої освіти. Відкрита освіта: інноваційні технології та інноваційний менеджмент: кол. моногр. К. : Ін-т обдарованої дитини, 2018. 440 с. С. 197–210.
9. Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молоді сім'ї. *Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2010. Вип. № 9. С. 109-111.
10. Васильченко О. М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості : навчально-методичне видання. Київ ; Нікополь : СПД Фельдман О.О., 2012. 96 с.
11. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. к.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
12. Вербець В. В. Соціологія : навч. посіб. К. : КОНДОР, 2009. 550 с.

13.Вілюжаніна Т. А. Динаміка ціннісно-сміслової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ. 2006. 22 с.

14.Вінтюк Ю. Професійна підготовка майбутніх психологів: проблема та її складові. Педагогіка і психологія професійної освіти. Серія: Дидактика, методика і технології навчання. 2016. № 3. С. 92–102.

15.Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.

16.Гошковська Д., Жуковська Т. Психологічна готовність студентів до створення сім'ї в контексті аналізу сучасних вітчизняних психологів. Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: *Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності* : матеріали ІХ Наук.-практ. інтернет-конф. (з міжнар.участ.) (28 листопада - 02 грудня. 2022 р.) Луцьк : ПП Іванюк В. П, 2022. 212 с.

17.Грей Д. Чоловіки з Марса, жінки з Венери. Київ: Софія, 2016. 320 с.

18.Гуденко, К. О. Соціально-психологічні чинники створення сучасної сім'ї; наук. керівник д.псих. н., проф. І. С. Попович ; М-во освіти і науки України ; Херсонський держ. ун-т, факультет психології, історії та соціології ; кафедра психології. Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. 34 с.

19.Денисенко А. О. Психологічна готовність старших підлітків та юнацтва до подружніх взаємовідносин. Автореф. дис. канд. психол. н: 19.00.07. Одеса : Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2003. 17 с.

20.Дмитерко-Карабин Х. М. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 10.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». ІваноФранківськ. 2004. 19 с.

21.Дробот О.В. Психосемантична теорія свідомості у вітчизняній психології як основа психосемантичного дослідження. *Актуальні проблеми*

психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ. ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. Том. X. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 25. С. 110-120.

22.Дьоміна Г. А. Психологічні особливості готовності до шлюбу сучасної молоді. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2019. Вип. № 1. С. 95–105. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2019_1_12

23.Дьоміна Г.А. Психолого-педагогічний розвиток особистості майбутнього сім'янина: методичні рекомендації для роботи практичних психологів. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 70 с.

24.Жданова І.В., Шахова О.Г., Лихачова Т.С. Гендерні аспекти соціально-психологічної готовності студентів до створення сім'ї. Габітус. 2020. Вип. 12, т. 1. С. 170-175

25.Захарченко В. Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. Український соціум. 2004. Вип. № 1 (3). С. 14-23.

26.Захарченко В. Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. Український соціум. 2009. 128 с.

27.Кара-Мурза С.Г. Маніпуляція свідомістю: навчальний посібник. 2-е видання. Київ. Вид-во «Оріони», 2006. 528 с.

28.Карпушевська Л. Р. Виховуємо чоловіків і жінок. Харків : Вид. група «Основа», 2014. 96 с.

29.Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї : навч. посіб. : у 3 кн. К. : Главник, 2006.

30.Клеменко А.Ю. Проблема підготовки студентської молоді до створення сім'ї та шляхи їх вирішення. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2022 р., м. Ніжин). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 32-34.

31.Кляпець О. Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу : дис.канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2004. 178 с..

32.Кляпець О.Я., Ларіна Т.О. Підготовка молоді до подружнього життя: Методичні рекомендації. Київ: Міленіум, 2009. 104 с.

33.Кобзей О. Розвиток психологічної готовності до створення сім'ї у студентів Магістерський науковий вісник. Випуск № 29. Л., 2018. С. 125-126.

34.Ковальов С.В. Підготовка старшокласників до сімейного життя. Київ, 2001. 128 с.

35.Козловська Е. В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків : дис. ... канд. психол. наук. К., 2010. 323 с.

36.Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2023. 175 с.

37.Колбіна Л.А. Підготовка студентської молоді до сімейного життя. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. № 34 (2). С. 75-79.

38.Корнієнко І.О., Софілканич Н.О. Компоненти психологічної готовності до створення сім'ї у період ранньої дорослості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. Випуск 1 (5) 2017. С. 195-198.

39.Костю С. Й. Психологічна особливості та специфіка готовності молоді до створення власної сім'ї. Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачеве). Мукачеве : Вид-во МДУ, 2022. С. 258-260.

40.Кошонько Г.А. Психологічні особливості готовності молоді до створення сім'ї. *Психолого-педагогічні аспекти розвитку і формування*. Вип. №2 (4). 2007. С. 281-289.

41.Кошонько Г. А. Психологічні особливості становлення сімей майбутніх офіцерів: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.09. Національна академія ДПСУ імені Б. Хмельницького. Хмельницький, 2005. 20 с.

42.Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. К.: Київс. правда, 2000. 687 с.

43.Крижановська Л. Г., Скориніна-Погребна О. В. Особливості емоційної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Ж., 2016, Вип. 20, С. 109-117.

44.Кульгава А. В. Шлюб та сім'я як соціологічні категорії: до визначення понять. Могилянські читання 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: ХХІІІ.: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 16-20 листопада 2020р.). Миколаїв, 2020. С. 33-35.

45.Кульгава А. В. Студентська сім'я: цінності та реальність. Соціологія у (пост)сучасності: тези доп. ХІХ міжн. наук. конф. (м. Харків, 18-19 березня 2021 р.). Харків, 2021. С. 63-64.

46.Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09; Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2009. 20 с.

47.Левицька Т.Л. Фактори, що впливають на розвиток психологічної готовності студентів до створення сім'ї: збірник наукових праць. Хмельницький: Національна академія державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2007. С. 231-234.

48.Лисенкова І. П. Дослідження психологічних механізмів розвитку емоційної сфери. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. Вип. № 3. С. 258–261.

49.Ляпіна Л. А., Мінц М. О., Кульгава А. В. Студентська молодь: до проблем характеристики соціального портрету. *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики*. Зб. Наук. Праць. Запоріжжя, 2021. Вип. № 89. С. 30-37. <http://soctechjournal.kpu.zp.ua/archive/2021/89/5.pdf>

50.Максимова Н. Ю Сімейне консультування : навч. посіб. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.

51.Медіна Т.В. Вплив батьківської родини на формування молодого сім'ї. Нова парадигма: Альманах наук. праць: Філософія. Соціологія. Політологія. Закарпаття : АВС, 2000. 376 с.

52.Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник. Київ. Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.

53.Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодого сім'ї [Текст]: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 235 с.

54.Нянько Л. Ю. Ціннісне ставлення до батьківства студентів закладів вищої освіти : дипломна робота магістра : 053 Психологія; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький, 2020. 94 с.

55.Онищенко Г. І. Рольова взаємодія в молодій сім'ї. *Актуальні проблеми психології* : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ. ДП «Інформаційне – аналітичне агентство», 2003. Том V. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Частина. 7. С. 191-197.

56.Пагу, А. Д. Психологічна готовність до сімейного життя = Psychological preparedness for family life : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» / А. Д. Пагу ; наук. керівник д.психол.н., професор І. С. Попович ; Міністерство освіти і науки України ; Херсонський держ. ун-т, Ф-т психології, історії та соціології, Кафедра загальної та соціальної психології. Херсон : ХДУ, 2020. 50 с.

57.Підлипна Л.В. Терапія мистецтвом. Навчальний посібник. - ІваноФранківськ: ОШПО, 2009.

58.Помиткіна Л.В., Злагодох В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.

59.Постанова міжпарламентської асамблеї держав - учасниць співдружності незалежних держав від 18 листопада 2005 р. Вип. № 26-11: «Про державні гарантії рівних прав і рівних можливостей для чоловіків і жінок».

- 60.Радчук В.М. Компоненти психологічної готовності до шлюбно–сімейних відносин. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». К., 2012. Вип. №19. С. 182–185.
- 61.Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім..В. Гнатюка, 2014. Видання друге розширене і перероблене. 380 с.
- 62.Радчук Г. К., Андрійчук І. П. Психолого-педагогічні умови гармонізації Я-концепції майбутніх практичних психологів. 241 Методичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів та практиків психологічної освіти. Тернопіль, 2002. 48 с.
- 63.Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії Київ : Либідь, 2006. С. 11–37.
- 64.Савчин М. В. Педагогічна психологія. Навч. посіб. К. : Академвидав, 2007. 424 с.
- 65.Сидоренко А. В. Чинники, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя. Теоретичні і прикладні проблеми психології. Ж., 2013. Вип. № 3 (32),. С. 243–247
- 66.Сисенко, В.А. Наречені у дзеркалі власних поглядів, суджень, оцінок, Київ, видавництво «Думка», 1985. 164 с.
- 67.Січка В. І. Особливості розвитку образу світу у підлітків з різним соціальним статусом // INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE № 8(8), 2016. С. 1 – 9.
- 68.Степко М.Ф. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004. 384 с.
- 69.Сухомлинський В.О. Вибрані педагогічні твори, Просвітництво, 2003. 640 с.
- 70.Сухомлинський В.А. Листи до сина: Книга для учнів. 2 изд. К.: Просвітництво, 1987. 128 с.
- 71.Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: Монографія. Київ. видавництво «Міленіум», 2008. 216 с.

72. Федоренко Р. П. Психологія молоді сім'ї та сімейна криза : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.
73. Федоренко Р. П. Психологічний практикум з консультування: зміст, прийоми, технології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. І. Шкарлатюк. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2012. 200 с.
74. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї [Текст]: навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
75. Холмогорова А. Б. Сімейні фактори депресії. *Питання психології*. К., 2005. Вип. № 6. С. 63–71.
78. Черкасова В. Ю. Суперечності становлення та реалізації подружніх орієнтацій в сучасний період: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.06. Урал. держ. ун-т ім. А. М. Горького, 2004. 18 с.
79. Шнейдер Л. Б. Основи сімейної психології: навч. посібник для вузів. 2-е вид., видавництво «Ділова книга», 2006. 768 с.
80. Шевандрин, Н. І. Психодіагностика, корекція і розвиток особистості, Київ, вид-во «Владос», 1999. 512 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

1. Вік
2. Стать а) жіноча, б) чоловіка
3. Що на вашу думку шлюб? а) визнаю, коли одружуся, б) тільки в шлюбі можна бути щасливому насправді, в) шлюб це схоже на в'язницю
4. Чи є у вас хлопець (дівчина)? а) так, б) ні.
5. Якщо у вас є кохана людина чи обговорювали ви між собою тему шлюбу? а) так, думаємо скоро одружитися, б) так, але одружуватися не поспішаємо, в) ні
6. Як ви ставитися до створення сім'ї в студентські роки? а) позитивно б) негативно
7. Як ви гадаєте, в якому віці потрібно одружуватися? _____
8. Хто, на вашу думку, має бути головним в сім'ї? а) чоловік, б) жінка, в) разом
9. Чи плануєте ви мати дітей у майбутньому? а) так, б) Ні, в) важко сказати
10. Хто має займатись вихованням дітей? а) чоловік, б) жінка, в) разом
11. Чи плануєте ви одружуватися? а) так, але спочатку довчуся, б) не впевнений/не впевнена, в) ні
12. Ваше відношення щодо дошлюбних сексуальних відносин? а) позитивне, б) негативне, в) нейтральне.
13. Чи є допустимі інтимні стосунки до весілля? а) так, б) ні.
14. На вашу думку, дошлюбний сексуальний досвід впливає на подружнє життя? а) так, б) ні.
15. Чи є для вас взірцем сімейне життя ваших батьків? а) так. б) ні.
16. На вашу думку, потрібна спеціальна підготовка молоді до сімейного життя? а) так, б) ні.
17. Де має відбуватися підготовка до подружнього життя? а) спеціальні уроки, заняття в школах, середніх та вищих навчальних закладах; б) у шлюбно-сімейних консультаціях; в) у формі індивідуальних лекцій ЗАГСах, г) випуск спеціальної літератури; д) транслявання теле-, радіопередач; е) в поліклініках.

18. На вашу думку Ви готові вступити в шлюб: а) Так, повністю; б) Я сумніваюсь, але вважаю що все буде гаразд; в) Зараз ще ні.

19. Який основний мотив вступу у шлюб на вашу думку? а) кохання; б) необхідність узаконити стосунки; в) уникнення самотності; г) народження дітей; д) спільність інтересів і поглядів, е) самотність, є) комфорт, розрахунок, ж) матеріальна забезпеченість майбутнього партнера з) Вік

20. У чому основна цінність шлюбу? а) наявність кохання; б) статеве життя; в) можливість виховувати дітей; г) відчуття, що комусь потрібний; д) матеріальна забезпеченість; е) матеріальна й емоційна стабільність.

21. Що на Вашу думку, найбільше відображає сутність кохання? а) почуття на все життя; б) турбота і терпеливість; в) повна віддача себе і прийняття іншого; г) необхідна для продовження роду; д) обмін «я – тобі, ти – мені е) звичайна емоція.